

evalueringssrapport
socialfondsprojekt 2003-5

e-læring i efteruddannelserne

1. del af 6 / maj 04
Alkoholproblemer blandt klienter 1

- 3 indledning**
- 4 projektlederens evaluering**
- 16 at være e-lærer**
- 20 sammenfatning af kursisternes evaluering**
- 28 den eksterne evaluering**
- 53 sosuMedias evaluering**
- 56 fælles anbefalinger**
- 59 projektlederens sammenfatning**

→ Evalueringen er det sted, hvor vi, der har skabt forløbene, skal lære noget. Det er vores refleksionsrum. Og hvor vi kan videregive erfaringer til andre kolleger og institutioner.

Derfor er det vores holdning, at vi ikke vil bruge evalueringerne af vores udviklingsarbejde til selvros eller alibi-retorik.

Vi har sat os for at evaluere i en ånd af oprigtighed og i en ånd af at ville blive bedre til at lave e-læring.

Derfor lægger vi ikke skjul på alle de problemer, der har været.

Princippet om oprigtighed og lærevillighed viser sig også i selve opbygningen af evalueringsrapporten. Vi tror nemlig at begivenhederne kan opleves meget forskelligt, alt efter den vinkel, de ses fra. Kursister, lærere, projektledere og professionelle evaluatører kan have ganske forskellige vinkler og de rummer formentlig alle både sandheder og skyklapper.

Derfor har vi bevidst valgt at evalueringen skal være en *mosaik af vinkler* og erfaringer – og ikke en medieret og syntetiseret bearbejdning af alle disse forskellige vinkler. Hvis forskellige dele af evalueringen modsiger hinanden, er det ikke af den grund en dårlig evaluering, men en synliggørelse af forskellige måder at se tingene på. Der alle har deres berettigelse. →→→

→ 1. indledning

Social- og sundhedsskolen gennemfører fra efteråret 2003 til og med efteråret 2005 et projekt om e-læring i efteruddannelserne på social- og sundhedsområdet og på det pædagogiske område. Projektet er støttet af Den europæiske Socialfond.

Indholdet i projektet handler om at udforske gevinsterne ved at omlægge en række traditionelle tilstedeværelseskurser af meget kort varighed til e-læringskurser over sammenlagt 2-3 måneder.

Den didaktiske form er *blended learning* eller fleksibel netstøttet læring, hvor der veksles mellem enkelte fremmødedage og arbejde over nettet – fra arbejdspladsen eller fra hjemmet.

Forløbene støttes væsentligt af nyudviklede netbaserede multimediematerialer, udviklet af skolens multimedieteam *sosumedia*, og online kommunikation i *First Class*.

Denne evalueringsrapport handler om erfaringerne fra det første af i alt 6 forløb under dette projekt. Forløber hedder *Alkoholproblemer blandt klienter* og målgruppen er social- og sundhedspersonale i Århus Amt, der dagligt er i kontakt med klienter med forskellige former for alkoholproblemer.

Kurserne stiller ingen krav til deltagerne om IT-kvalifikationer eller adgang til internettet.

Sådanne e-forløb går i høj grad på tværs af den traditionelle og gældende organisering af læring. E-forløb river og flår i den klasserumsbaserede skoleform. Mange forskellige ressourcer på skolen og i det omgivende samfund berøres af

e-forløb og på trods af tidens e-retorik og læringsretorik, så er samfundet alt i alt ikke gearret til fleksible, netstøttede læreprocesser.

E-forløbene under Socialfonden har ikke desto mindre sat sig for, at alle problemer kan og skal løses undervejs.

Progressionen i de 6 forløb skal samtidig gerne være en progression i vores viden om, hvorledes vi løser de mange og forskelligartede problemer og hvordan vi tilrettelægger de mest optimale læringsrum med de givne ressourcer.

Allerede det første forløb har kastet store mængder af viden og indsigt af sig og denne evalueringsrapport handler om at formulere denne viden og disse indsigter.

1. del af rapporten afsluttes med et afsnit, hvor projektlederen bruger rapportens forskellige dele til at sammenfatte en række *anbefalinger* til de kommende forløb.

En mere omfattende beskrivelse af forløbets og projektets form og indhold kan fås på projektets websted *sosunoeglen.dk*.

→ 2. projektlederens evaluering

Nedenstående evaluering er projektlederens generelle evaluering af de forskellige elementer i forløbet. Teksten er delt op i et antal afsnit, der svarer til fokuseringerne i evalueringen.

Nye medier, gammelt indhold

Da fjernsynet blev opfundet, oplevede vi at det var radio med billede på: nyhederne blev præsenteret af en mand, der læste op fra et manuskript. Ligesom han gjorde i radioen.

Det var et nyt medie, men det var et gammelt koncept, der blev lagt ind i et nyt medie. Indtil man fandt ud af, hvad det nye medie egentlig kunne bruges til.

Det samme sker lidt med e-læring. Vi har en ny form, et nyt læringsmedie, men vi kan i første omgang ikke gøre andet, end at bringe de gamle koncepter fra klasserummet ind i det nye rum. Under alle omstændigheder vil vores mentale modeller stamme fra klasserummet. Det er med udgangspunkt i klasserummet, vi tænker det nye medie, e-læringen.

Derfor er det ikke tilfældigt at der er en sektion af vores webbaserede materialer, der hedder *Klasseværelset*. Alle betegnelserne fra klasserummet bringes med over som metaforer i det nye digitale rum. Det er i sig selv ikke noget stort problem. Problemet er snarere at dette er et symptom på, at vores grundlæggende tankeformer er bundet til klasserummets erfaringer.

En helt overordnet vurdering af vores e-forløb kunne derfor være at se på, i hvor stor udstrækning, vi har været ofre for de samme mekanismer.

Det har vi. Vi tænker meget i opgaver, gruppearbejde, tilrettelæggelse, viden etc. etc. Så meget, måske, at det kommer til at fylde hele det potentielle læringsrum ud.

Men er det nu det, det nye medie er bedst til?

Det nye medie kan faktisk gøre noget helt andet: det kan understøtte bearbejdningen af og deltagerdialogen rundt om de daglige problemer, deltagerne møder. Det kan bringe den daglige erfaring meget autentisk og direkte ind som materiale i læreprocesserne. Og vores online rum er fantastisk gode til at understøtte den kollega-mentorering, som mange kursister kalder på.

Vores e-forløb er således designet til at kunne understøtte udviklingen af de handlingskompetencer, som kursisterne efterlyser.

På den måde kan man sige, at begrebet som *opgaver* og *viden* kan erstattes af *erfaringsbearbejdning* og *kollegadialog*.

Denne overordnede refleksion på, hvad det er vi bruger vores e-forløb til, den er nok den vigtigste af dem alle i vores evalueringsarbejde.

Det spændende er nemlig at disse refleksioner ikke er teoretiske størrelser, men faktisk efterlyses af mange af kursisterne.

Forløbet

At planlægge og gennemføre et e-forløb i et traditionelt uddannelsesmiljø er en interessant udfordring. Det viser sig nemlig, at ingen af de elementer, der skal bringes i spil i forløbet, er gearret til e-forløb.

Allerede i annonceringen af e-kurset stødte vi ind i problemer om at forklare, hvad der skulle foregå på kurset og redegøre for, hvilke timer,

hvem skulle finansiere. Deltagerne skulle nemlig bruge tid på både introducerende workshops, på fremmødedage og på online aktiviteter mellem fremmødedagene. Der skulle derfor en finansieringsmosaik til: dels skulle fremmødedagene finansieres som vanligt på et AMU-kursus, dels skulle Socialfondsmidlerne finansiere dele af deltageraktiviteterne, dels skulle institution selv finansiere timer – og til slut skulle deltagerne selv investere en række timer på frivillig basis.

Eksempelvis er der i skrivende stund stadig ikke fuld klarhed over finansieringen af deltagerens timeforbrug i regi af Socialfonden. Forløbet startede med 2 heldags workshops, hvor der blev introduceret til e-kurset, arbejdet med multimedierne og trænet i online kommunikation.

Der var ikke stillet krav om IT-kvalifikationer eller internetadgang fra arbejdsplads eller hjem og den første tid gik i høj grad med at få alle disse ting på plads. Enkelte deltagere havde brug for særlig IT-træning, enkelte deltagere havde ikke internet hjemme, hvorfor der skulle laves særlige adgangsftaler, og det var generelt vanskeligt at få vores online kommunikation i gang fra arbejdspladserne, fordi pc'erne derude ikke er åbne for installering af f.eks. *First Class* klienten.

Deltagerne var blevet lovet 24 timers fuld support via projektlederens mobiltelefon – og den første tid blev der arbejdet ganske meget med at få løst alle online problemerne.

Planen var at der skulle fokuseres en del på IT i starten og at det faglige derefter skulle få mere og mere overtaget genne forløbet. Denne plan holdt stort set også stik.

Ikke desto mindre er det vanskeligt for de fleste kursister at overskue alt det nye i starten af kurset. Uanset hvor meget der støttes og trænes og hjælpes, så er det for de fleste deltagere en stor mundfuld at starte ud med: computere, multimedier, internet, online kommunikation etc. etc.

Vores erfaring er derfor, at man ikke kan overdrive træningsaktiviteterne op til selve kurset. Der er en ganske stor tilvænningsperiode og kursets kvalitet afhænger af, om tilvænningsperioden er vellykket – eller efterlader deltagerne dybt frustrerede.

Og det er stadig sådan, at de IT-stærkeste og skrive-stærkeste deltagere har betydelig lettere ved at komme godt i gang, end andre deltagere.

Det er en skævhed, der skal tages alvorligt hånd om.

Denne skævhed udfoldede sig helt naturligt gennem kurset: de der havde let ved at finde ind i de nye, krævende og selvstændige deltagerroller, og som var fortrolige med medierne og med at udtrykke sig, de kunne i stigende grad boltre sig i det nye læringsrum. De deltagere, der havde svært ved at forholde sig til den nye deltagerrolle, de var helt klart i langt mindre grad i stand til at udnytte mulighederne. Det viser sig, at der er meget, meget stor forskel på deltagerrollen fra den traditionelle og klasserumsbaserede form til den nye, frie og langt mere selvstændige form. Der er stor forskel på at sidde i et klasseværelse i 5 dage i træk, krydret med lidt gruppearbejde, og så til at skulle forholde sig til internet, multimedier, IT og meget mere krævende læreprocesser.

Denne problematik i forløbet afspejlede sig også i problemerne med tiden. Hvis du har svært ved at bruge computer, ikke har vant til at skrive ret meget, og i det hele taget måske ikke er motiveret til den nye selvstændige deltagerrolle, så vil det store tidsforbrug – der ligger ud over den normale arbejdsdag, føles belastende. Og det kan uden videre

konkluderes, at en vis procentdel af deltagerne derfor ikke får et fornuftigt udbytte af forløbet.

For uanset hvor meget støtte du får at vejlederne, uanset hvor visuelt materialet er, og uanset hvor meget motivation, der tilflyder dig fra læringsrummet, så er deltagerens primære e-aktivitet stadig *at skrive* og at skrive ved brug af en *computer*, der er koblet til *internettet*.

Ser vi derfor dette første forløb under et, så har vi fået bekræftet, at tiden og ressourcerne ikke er til grundlæggende at ændre de kompetencer, deltagerne møder frem med.

De pc-stærkere og skrivelystne klarer sig bedre end de øvrige.

Denne problemstilling er nok den allerstørste for de kommende e-forløb for denne målgruppe.

Problemstillingen omfatter en række helt afgørende spørgsmål:

- ⇒ hvordan støtter forløbene bedre op de, i denne sammenhæng, svagere deltagere?
- ⇒ hvordan kan forløbet differentieres, således at deltagere på flere niveauer får passende udfordringer og oplever progression?
- ⇒ hvordan kan der tilføres forløbene tilstrækkelige ressourcer til at støtte op om de, i denne sammenhæng, svagere deltagere?

Det billede, vi har fået af det første forløb, det ser således ud: en pæn stor gruppe af deltagerne får rigtig meget ud af forløbet, en større gruppe har fået noget ud af det, men ikke udnyttet mulighederne nær fuldt ud, en lille gruppe har fået meget lidt ud af forløbet.

Spørgsmålet vi stiller os selv er derfor: hvad skal der til for at løfte de to sidstnævnte grupper?

Samarbejde omkring lærerne

Hvis vi vender blikket mod den organisation, der har udviklet og gennemført forløbet, så ser verden lige så broget ud.

En traditionel uddannelsesinstitution bliver ikke af sig selv klar til at rumme

e-forløb. Mange strukturer og holdninger skal bearbejdes kraftigt undervejs.

Institutionerne har ikke let ved at håndtere de nye læringsrum. For, som skolens

e-læringsindianere siger: *hvid mand taler med to tunger*. På den ene side forventes institutionerne at udvikle nye læringsrum, der er fleksible, differentierede, elevcentrerede og meget mere, og på den anden side lever institutionerne med en meget stram økonomi, der gør det svært at give plads for de nye tilrettelæggelsesformer.

Denne situation er e-forløbenes objektive vilkår. Det har betydet at e-rummene på mange måder har været et fremmedlegeme i institutionen.

Den traditionelle uddannelsesinstitutioners aktiviteter og ressourcer er som regel stramt planlagte over mindst et budgetår. Det gælder ressourcer, lærertimer, lokaliteter og øvrige faciliteter.

Derfor har dette første e-forløb måttet bruge mange ressourcer på at skabe sig rimelige udviklings- og afviklingsvilkår. Ikke på grund af dårlig vilje fra institutionens side, men på grund af de objektive vilkår.

Et af de store problemer har været at tilvejebringe et fleksibelt, dagligt samarbejde mellem de aktanter, der skulle involveres i forløbet. Det kræver mange lærerressourcer at skulle deltage i udviklingen af afviklingen af e-forløb, online kommunikation og multimedier. Lærerne er på ingen måde klædt på til disse opgaver, hvorfor en meget væsentlig aktivitet op til og under forløbet var at klæde lærerne på til de mange nye opgaver og til de nye lærerroller.

En hovedidé i projektet har været at vi selv skulle udvikle materialerne, at de skulle være levende og visuelle og 100% netbaserede. Det kræver imidlertid et meget langstrakt og tæt samarbejde mellem forløbets lærere og vores webdesignere. Problemet er her, at det er meget svært at finde timer til dette samarbejde op til og under forløbene.

Der gik således meget lang tid før det lykkedes at få etableret et bæredygtigt samarbejde mellem lærerne og webfolkene. Det giver store problemer, dels for lærernes følelse af ejerskab til materialerne, dels for lærerens muligheder for at integrere materialerne optimalt i den pædagogiske proces.

Til gengæld har det vist sig, at selve princippet om at producere materialer selv og i kraft af et tæt samarbejde mellem lærere og designere, at dette princip har været rigtigt, thi da samarbejdet først kom i stand, begyndte den meget konstruktive gensidige inspiration mellem disse aktanter at udfolde sig.

Vi har derfor den klare oplevelse, at hvis det kan lykkes at få etableret et konstruktivt materialesamarbejde, så kan det lade sig gøre, at udvikle netop de pædagogiske og faglige materialer, vi drømmer om.

Det drejer sig blot om at erindre sig, at et sådant samarbejde, der også vedrører selv forståelsen e-læringen som sådan, skal starte ½ år før forløbet sættes i gang!

Det vil være vilkårene for udvikling af samarbejdet de næste mange år. En meget klar erfaring fra det første forløb er altså, at der ikke må slækkes på de meget omfattende og tidskrævende lærertræninger op til forløbene. Lærerne er ikke klædt på til et tænke i e-processer, online kommunikation og multimedier.

Til gengæld er udbyttet af disse omfattende forberedelser af meget stor værdi: der skabes en gruppe lærere omkring e-miljøerne med nye kompetencer og ny gejst.

Omvendt kan vi se, at det er uholdbart at basere sig på ildsjælsressourcer: træningsarbejdet, online vejledningen osv. skal defineres som et del af lærerens normale arbejdsdag.

Det er *meget* kompliceret at finde timer og ressourcer til disse aktiviteter.

Fælles sprog, fælles platform

... og det er det fordi, institutionens grundlæggende tænkning er en stram ressourcelogik baseret på faste tids- og rumstørrelser. Helt ud i de enkelte overenskomster er der regler for, hvordan timer tælles og betales.

Skolernes fælles sprog er derfor et *klasserumsadministrationssprog* og skolernes budgetter afspejler fuldt og helt dette sprog.

Dette sprog er ikke i sig selv forkert, men det blokerer i stort omfang for andre didaktiske sprog.

Det betyder, at en meget vigtig del af det første e-forløb i virkeligheden har været institutionens interne søgen efter et fælles sprog og en fælles platform for, hvordan e-forløb kan tilrettelægges og gennemføres.

Denne riven og flåen finder på alle niveauer af skolens organisation: lærertimer, faciliteter, planlægning, budgetter etc.

Det er derfor et vigtigt delmål for selve projektet at udvikle modeller, rutiner og platforme for udvikling og afvikling af e-forløb fremover.

E-forløbenes meget mere flagrende form gør lige så ondt på skolen, som på kursisterne!

Multimedierne

Visionen i projektet har været at udvikle nogle kvalitetsmaterialer meget tæt på læreprocesserne – og meget tæt på målgruppen. Vi har ønsket at fokusere på den visualitet og fornyede motivation, der kan ligge i multimedierne og på den varietet af udtryksmuligheder, de giver. Til dette forløb blev der derfor udviklet en meget righoldigt og meget flot netbaseret materiale, der kan ses på sosumedia.dk. Materialet udgør et rum med mange muligheder og mange materialetyper – links, tekster, scenarier. Som multimedieproduktion er materialet meget inspirerende og meget dygtigt udført.

Visionen var også, at multimediematerialerne skulle udvikles i tæt samarbejde med de lærere, der skulle være vejledere i forløbet. Dette skulle sikre at multimedierne var et led i lærernes pædagogiske hensigter, således at der var en god overensstemmelse mellem materialer, pædagogisk og kommunikation.

Denne proces er yderst kompliceret. Det kræver som nævnt et langvarigt og solidt samarbejde mellem lærere og designere og det kræver at der etableres en fælles pædagogiske forståelse for e-forløbene.

Den lidt svære start for det første forløb har betydet at udviklingen af multimedierne og udviklingen af det pædagogiske koncept ikke har været én og samme bevægelse. Det har betydet at multimedierne ikke i fuldt omfang har været et resultat af den pædagogiske tilrettelæggelse af aktiviteterne. Hvilken igen har betydet at multimedierne er blevet anvendt lidt udvendigt og måske endda lidt tilfældigt.

Multimedier af denne kvalitet kræver måneder at udvikle. Derfor er den ideelle situation at det pædagogiske koncept, multimedierne og online kommunikationen er tænkt og udviklet i én og samme bevægelse og ikke hver for sig.

Denne del af forløbet har derfor ikke været helt tilfredsstillende.

Til gengæld har det vist sig, at da først lærere og designere kom til på hinanden under selve forløbet, da afkastede dette samarbejde alle de konstruktive energier, vi havde håbet på.

Det lykkedes faktisk under selve forløbet at få tilvejebragt den gensidige inspiration og den fælles platform, som vi havde ønsket at have måneder for selve forløbet startede.

Den noget adskilte udviklingsproces har tydeligvis haft indflydelse på kursisternes brug af multimedierne.

Hvis ikke lærerne grundlæggende indtænker materialerne som en integreret og naturlig del af pædagogikken og aktiviteterne, så smitter det af på kursisternes evne til at udnytte materialerne fuldt ud.

Derfor har vi indset, at der skal være en meget snæver sammenhæng mellem

- ⇒ de aktiviteter pædagogikken afkaster
- ⇒ multimediers indretning og indhold
- ⇒ online kommunikationen.

Opgaven har været desto sværere, fordi multimedierne ikke har haft karakter af instruktive forløb, som kursisterne skulle gå logisk igennem, men mere, og fuldt bevidst, har haft karakter af åbne materialerum, der kunne anvendes på forskellige tidspunkter i forløbet, og som kursisten selv skulle gå ind i og få noget ud af.

Det åbne materialerum tenderer til at kunne blive mere diffust for kursisterne end logisk, lineære forløb.

Det er en vanskelig opgave at tilvejebringe denne helhedstænkning, men det har stor betydning for kursisternes samlede udkomme.

Konklusionen er at problematikken omkring multimedierne og processerne rundt om dem, har kastet meget vigtige erfaringer af sig. Erfaringer der vil blive omtalt under *Anbefalinger*.

Den centrale erfaring er igen, at vellykkede og sammenhængende e-forløb kræver et langvarigt og stabilt samarbejde mellem lærere og udviklere længe før forløbet starter. Problemet er blot, at det er vanskeligt at tilvejebringe dette langvarige samarbejde på en traditionel uddannelsesinstitution.

En af vores store visioner er, at integrere deltagerne erfaringer som fortællinger i vores netbaserede kursusmaterialer. Der er taget hul på indfrielsen af denne vision i det første forløb, men vi kan helt klart blive meget bedre til at gøre deltagerne til partnere og producenter af levende og autentisk materiale.

Deltagerne

Projektets vision var og er at alle kan deltage i forløbene. Derfor måtte vi forvente en blandet gruppe af deltagere og det var også tilfældet på dette første kursus. Deltagerne kom med mange forskellige forventninger – og flere af dem var ikke helt klar over, hvad et e-forløb af denne karakter indebar. Af arbejde, udfordringer og tid. Dels har vi måske ikke evnet at forklare det tydeligt nok, dels har ikke alle deltagere forholdt sig til den information, de faktisk havde fået. Det var derfor ikke alle, der var indstillet på at gå i gang med udfordringerne, men de fleste var.

Samtidig var der stor forskel på såvel deltagerne motivation, lyst, skrivetræning som IT-kompetencer. Selv efter to heldags workshops med 4-5 vejledere til 20 kursister, samt nogle ekstra træningsforløb for enkelte deltagere, så kunne og kan det ikke lade sig gøre at tilvejebringe et fælles niveau. De forskellige niveauer gav sig hurtigt udtryk i forskellig aktivitet – ikke mindst i online rummet *First Class*. Nogle var hurtigt stærkt skrivende og kommunikerende, andre var ikke med.

Ingen af deltagerne havde arbejdet med multimedier og online kommunikation før og det var en stor udfordring at komme i gang med det. Mange svedeture og opgivende suk undervejs.

Det viste sig at det miljø af tålmodighed og imødekommenhed, vi fra starten havde søgt at etablere, det afbød tydeligvis de værste frustrationer. Uden dette venlige miljø var halvdelen af kursisterne formentlig stoppet.

Det er også en stor mundfuld for mennesker, der ikke er vant til at arbejde på denne måde:

- ⇒ computerarbejde
- ⇒ internetkommunikation
- ⇒ multimedier
- ⇒ nye måder at lære på, der er mere krævende
- ⇒ krav om faglig udvikling
- ⇒ og meget mere...

Det *skal* give problemer.

I lyset af dette må det dog konstateres at det første gennemløb var ret vellykket. Der har været stor aktivitet i konferencerne, der er skrevet ufattelig mange sider, og hen ad vejen begyndte nogle af kursisterne at stille krav om at arbejde med billeder og Power Points i stedet for at skrive tekster.

Det er derfor vores indtryk at flertallet af deltager, trods problemer og kriser undervejs, er kommet ud af forløbet med ganske mange nye kompetencer og med oplevelsen af, at de faktisk godt kan være med på disse nye måder at arbejde på.

Hvis dette indtryk holder i deltagerevalueringerne, er vi meget tilfredse med det udbytte, deltagerne som helhed har fået.

Det er dog samtidig vigtigt at huske på, at der var en mindre gruppe, der ikke fik ret meget ud af det.

Det står ret tydeligt for os, at det største problem for deltagerne, ud over nogle tekniske ting, det var at *overskue det samlede aktivitetsrum på nettet*. Når vi tager i betragtning at lærerne et langt stykke af vejen havde det på samme måde, så er der nogle alvorlige overvejelser at gøre sig her.

Det varede en rum tid inden flertallet af deltagerne var på det rene med, hvad der skulle ske hvor.

Hvor skulle der skrives hvad? Hvad skulle bruges til hvad?

Vi var selv en del af årsagen til denne uklarhed, idet vi fra starten gjorde den klare fejl, at bede kursisterne skrive til og kommunikere rundt om materialerummet på nettet.

Vi havde ikke fra starten af forløbet gjort os helt klart, hvor hvad skulle ligge – på materialewebstedet eller i First Class – og hvad hvilke redskaber skulle bruges til.

Først et stykke henne i forløbet stod det klart for vejledere og producenter, hvordan forholdet skulle være mellem websted og kommunikationsrum.

Det har helt klar kostet en del unødigt forvirring og det har vi lært meget af.

Samtidig fordoblede vi forvirringen ved heller ikke, indenfor selve kommunikationsrummet, at gøre det klart for os selv og deltagerne, hvor man skulle skrive hvad. Skulle man f.eks. sende en oplevelse til den åbne eller lukkede logbog, til grupperummet eller til fællesrummet – eller på mail?

Denne forvirring er den pris, der må betales for manglende samarbejde op til forløbene og det har betydet at vi har brugt det første forløb til at lære noget, vi godt kunne have gjort noget ved i forvejen.

På den anden side: disse fejl har afkastet meget store og vigtige erfaringer hos alle involverede og et eller andet sted er fejlene den bedste måde at lære på.

At det alligevel blev et sammenhængende og ganske meningsfyldt forløb skyldes formentlig i høj grad nogle meget ihærdige lærere.

Hvorom al ting er, så vil de næste forløb indeholde en langt klarere holdning til, hvor man skal gøre hvad og det vil givetvis virke meget støttende for deltagerne.

En god erfaring omkring deltagerne var, at der løbende blev produceret små enkle Power Points fra vores side til støtte for brugen af *First Class*, brugen af Power Point og meget andet.

Disse små instruktive Power Points er meget anvendelige og meget brugervenlige og de kan genbruges i masser af forløb.

Online kommunikationen

Som nævnt skulle der en del træning til, før flertallet af deltagere følte sig hjemme i *First Class* konferencerne.

Betydningen af dette kommunikationsrum er meget stor, idet det faktisk er forløbenes organiserende centrum. Vi havde fra starten etableret en

række rum, hvor der kunne arbejdes: fællesrum, grupperum og en privat og åben logbog til hver deltager. Selve indretningen af *First Class* har vist sig at være ganske udmærket. De faciliteter der skal bruges til forløbene er til stede og rummet har været fint at arbejde i.

Når det alligevel tog de fleste en del tid at finde sig til rette i denne online kommunikation, så skyldtes det flere ting, der forstærkede hinanden:

- ⇒ deltagerne havde stort set ingen rutine i konferencerum og i at arbejde over nettet
- ⇒ vi havde ingen klar holdning til deltagerne omkring forholdet mellem kommunikationsrummene i *First Class* og så webstedet med materialerne
- ⇒ vi lagde ikke ud med en tilstrækkelig klar holdning til, hvilke rum der skulle bruges til hvad
- ⇒ vi havde nok lavet for mange muligheder til kursisterne, idet de i alt kunne skrive fire steder plus mail og det var for meget.

Mange af disse ting er helt naturlige og det er selve forløbets opgave at gøre noget ved dem – men nogle af tingene kunne være undgået ved lidt mere reflekterende forarbejde.

Omvendt blev vi noget overraskede over, at de fleste deltagere ingen problemer havde med at skrive løs, acceptere stavfejl og hvad der ellers måtte være og vise det frem for de andre. Og vi blev også lidt overraskede over den ivrighed en gruppe kursister lagde for dagen, da de først havde fået etableret sig i *First Class*. Der blev kommunikeret rigt og godt og der var ikke gået længe, før en gruppe kursister krævede at komme til at bruge chatfunktionen til gruppedialoger. Og det er så en af de ting, vi kan være tilfredse med: intet af det, kursisterne har bedt om, at blevet overhørt. Der er blevet gjort en god indsats for hele tiden at være på højde med ønskerne og stå til rådighed med støtte til billedredigering, printning og alt det andet. Det har givetvis været en klar motiverende faktor for deltagerne.

En af visionerne med online kommunikationen var og er procesdialogen mellem deltager og vejleder i logbøgerne. Det har vi ikke fået tilstrækkelig god gang i, hvilket formentlig hænger meget sammen med forløbets gruppebaserede design.

På den ene side bør vi derfor overveje at reducere antallet af rum, der kan skrives i, dels bør vi fastholde hensigten om at have et personligt sted, hvor man kan dialoge med vejlederen.

Vi har dog også den holdning, at vi ikke kan gøre alt på én gang og at vi nok skal arbejde med forskellige redskaber i forskellige redskaber i forskellige forløb.

Generelt fungerede *First Class* godt og vi tror at mange deltagere har fået en fin rutine i online kommunikation. Efter en tids træning er rummet overskueligt og logisk opbygget og danner en fin ramme om mange typer deltageraktiviteter.

Som nævnt ovenfor, er det ikke kun deltagerne, der ikke er trænet i online kommunikation. Det er mange af skolens aktanter heller ikke og derfor er forløbene netop også udviklingsarbejde for skolen selv.

Det er tydeligt at et pædagogisk IT-kørekort ikke rækker langt, når vi snakker

e-læring. Derfor må og skal e-forløbene tage højde for behovet for rigtig meget lærertræning. Der er meget langt fra at kunne sende en mail til at kunne designe komplicerede e-learningforløb.

Faciliteterne

Fleksible læringsforløb, der er computerstøttede, kræver fleksibel adgang til en teknologi, der ikke nødvendigvis er naturlig på en uddannelsesinstitution. Dels skal hardware som computere, projektorer o.lign. være til rådighed, dels skal der være et passende sortiment af software til kursisternes arbejde.

Det store problem viste sig at være afvikling af lyd og video. Typiske skole-pc'ere er ikke nødvendigvis sat op til at arbejde med multimedier. Der var begrænset adgang til et egentligt IT-lokale, hvorfor dele af fremmøderne måtte afvikles ved brug af trådløst opkoblede bærbare. Disse er udmærkede til at skrive med, men ikke ret gode til at arbejde med multimedier. Alt i alt har vi erfaret at det er en god idé for institutionen at "gå på to ben", dvs. sætte både på trådløse bærbare og på solide stationære pc'ere med en god stor skærm.

Kursets deltagere har svært ved at arbejde på bærbare uden mus og med relativt lille skærm. Vi har brugt unødvendig meget tid på disse problemer under det første forløb, men regner med at det kommer til at se bedre ud for de kommende forløb.

Verden rundt om forløbet

Nogle af de samme problemer havde vi med hensyn til deltageres muligheder for at arbejde på nete fra arbejdspladsen. På flere arbejdspladser kunne deltagerne ikke installere *First Class klienten* og det tog nogen tid, inden vi fik klaret problemerne med Århus Kommunes IT-folk.

Til gengæld var der ikke de store problemer med at få *First Class* lagt ind på computerne ude i hjemmene – lidt småproblemer løste sig via mobiltelefonen. Typisk er deltageres hjemmecomputere bedre end dem på deres arbejdspladser. Og det er problematisk overhovedet at komme til at arbejde fra arbejdspladsen – disse er på ingen gearet til at nogle af de ansatte skal sidde og lære noget, mens der er på arbejde.

Ca. 90 % af deltagerne havde fra starten adgang til en internetopkoblet computer, så problemerne var mindre end antaget. For de resterende fandt vi passende løsninger.

Ikke desto mindre peger disse første erfaringer på, at der skal skæres lidt i den betingelsesløse adgang til kurserne. Det bør meldes klart ud, at

- ⇒ deltagerne skal have adgang til pc og internet enten hjemme, på jobbet eller andetsteds
- ⇒ tekniske problemer med computere og internetforbindelse ikke kan løses af skolen.

Til gengæld skal løftet om fuld brugersupport omkring *First Class* og computeranvendelse i almindelighed fastholdes.

Den direkte mobillinje til projektlederen blev brugt flittigt de første uger og har givetvis forhindret unødige blokeringer og frustrationer.

Arbejdet fra hjemmene giver indtryk af, at rykke lidt ved de traditionelle familiemønstre, hvor det ikke typisk er mor, der sidder ved computeren. Uden at have den store viden derom, har vi dog en forestilling om, at e-forløbene giver nogle gode energier til forholdet mellem kønnene og mellem forældre og børn på hjemmefronten.

Praksisnær læring?

En af de afgørende visioner i e-forløb af denne type er ønsket om at integrere deltageres daglige erfaringer direkte i kurserne og at frembringe små dialogprocesser rundt om disse erfaringer.

Allerede efter dette første e-forløb er der ikke den mindste tvivl om, at den samlede aktivitet på disse kurser langt overstiger aktiviteten på normale og korte fremmødekurser. Forskellige grupper af kursisterne er, som nævnt, aktive på forskellige niveauer, og enkelte er ikke aktive, men det samlede billede er, at der i e-forløbene er masser af plads til faglig fordybelse, mere kvalificeret faglighed, bedre samarbejde mellem deltagerne og langt mere plads til at udtrykke sine egne erfaringer – selvstændigt og i samarbejde med gruppen.

En af lærerne udtrykte det meget præcist: "jeg har aldrig før set så meget aktivitet på et efteruddannelseskursus".

Den totale monitorering af tekst på *First Class* beløber sig da også til over 200 sider.

Der er derfor for os ingen tvivl om, at e-forløbene betyder styrket faglighed og mere kvalitet i læreprocesserne. Og at de, som vi havde håbet på, af mange deltagere bruges til at udfolde og udtrykke sig omkring faglige emner og personlige erfaringer.

Det er meget tilfredsstillende at det første forløb – med alle de problemer der trods alt har været – afkaster dette billede af forbedret faglighed og aktivitet.

Ikke desto mindre er der et felt, der er forblevet forholdsvis uberørt omkring fagligheden.

En af visionerne med vores e-forløb er nemlig at der skal foregå en udveksling mellem deltagernes daglige erfaringer og problemer og de læreprocesser, der finder sted i regi af e-forløbet.

Der er ingen tvivl om, at deltagerne i rigt mål har brugt deres faglige erfaringer i forløbet. Men i de fleste tilfælde er det sket på list traditionel vis, dvs. at erfaringerne er blevet syntetiseret og bragt i spil i forhold til bestemte opgaveløsninger.

Det betyder at vi er nået halvvejs fra klasserummet til praksisnær læring. Men kun halvvejs, for visionen var og er at e-forløbene skal muliggøre en løbende dialog og sparring rundt om konkrete problemstillinger fra deltagernes aktuelle jobopgaver. Det er faktisk netop det online kommunikationen og online logbøgerne er rigt gode til: deltagerne fortæller om en episode allerede samme aften, vejlederen og eventuelt gruppen kommenterer og deltageren kan på denne baggrund prøve at ændre praksis de kommende dage på jobbet.

Denne dimension af fagligheden og online rummet har vi ikke fået gjort nok ved.

Det er nu heller ikke så enkelt, thi selve forløbet må jo bindes op af planlagte faglige opgaver. Disse opgaver tager tid og selve online-tilvænningen tager også tid. Og kursisterne skal i øvrigt passe deres arbejde samtidig.

Derfor er det en stor udfordring for os at designe de kommende forløb således, at e.-forløbene også kan fremstå som en daglig og højaktuel bearbejdning af deltagernes konkrete problemer.

Ud fra erfaringerne fra dette første forløb toner der således tre muligheder frem for fastlæggelse af fagligheden:

- ⇒ fagligheden er defineret i forhold til opgaver
- ⇒ fagligheden er defineret i forhold til konkrete scenarier fra deltagernes arbejdsdage under forløbet
- ⇒ fagligheden forsøger at kombinere eller sammenkæde disse to principper.

Det første e-forløb har lagt sig forholdsvis tæt op ad den første mulighed. Det vi formentlig bør tilstræbe er at kunne praktisere den tredje mulighed.

Men det kunne være yderst interessant at overveje muligheden af simpelthen at tilrettelægge fagligheden uden nogen form for opgavestruktur: det faglige indhold er de scenarier kursisterne bringer ind i læringsrummet og arbejdet består i at bearbejde disse scenarier. Man kan sige, at det netop de denne type autentisk faglighed, som online forløbene er særligt gode til.

Sammenfatning – hvad har vi lært?

Her følger en kort sammenfatning af ovenstående overvejelser. *Anbefalingerne* i slutningen af denne rapport er derimod resultatet af *samtlige* bidrag til rapporten.

Problem	Løsning
hvem finansierer deltagernes tid	finansieringsmodellen meldes klart ud til institutioner og deltagere fra starten der kan stilles berettigede krav om at såvel institutioner som deltagere lægger timer i arbejdet
adgang til pc, internet, teknisk support	det skal meldes klart ud, at forudsætningen for deltagelse enten er, at man har adgang til pc og internet fra arbejde eller hjem – eller at man acceptere at skulle arbejde på skolen det skal meldes klart ud, at deltagere og institutioner selv er ansvarlige for deres computere og internet og at skolen ikke yder support på det tekniske område
hvordan støttes den svageste gruppe	der skal tages hånd om den svageste gruppe af kursister de skal have mulighed for yderligere træning og støtte inden forløbet går i gang de skal have adgang til ekstra støtte under forløbet <i>det bør overvejes at oprette en frivillig træningscafé nogle timer en aften hver uge</i>
overskuelighed i værktøjerne	deltagerne skal have et klart billede af, hvad de skal gøre hvor materialesiden og kommunikationssiden holdes skarpt adskilt <i>First Class</i> sættes op med færre muligheder i starten og kun én logbog der kan senere udvides efter behov kursisterne skal have et klart billede af, at de i starten af forløbet enten skal skrive i logbogen eller i hold/gruppe-konferencen
udviklingssamarbejde på skolen	samarbejdet mellem lærere,

	<p>materialeudviklere og øvrige aktanter skal starte 6 måneder før kursusstart</p> <p>lærerne skal kunne gå fleksibelt og helhjertet ind i udviklingsarbejdet og sikres tid til træning i materialeudvikling, online kommunikation og tilrettelæggelse af e-forløb</p>
lærernes kompetencer	lærerne skal have tilbudt udviklingsworkshops, hvor der arbejdes med det samlede e-rum og dets enkelte elementer
fælles sprog, fælles platform	skolen må arbejde på at tilvejebringe en fælles forståelse for betingelserne for e-forløb og skabe rummelighed for forløbene indenfor den traditionelle institutionsstruktur
åbne materialerum eller scenarier	materialeudviklere og lærere drøfter karakteren af multimediematerialerne: i hvilke tilfælde foretrækkes det åbne materialerum, i hvilke tilfælde foretrækkes et mere forløbsbetonet scenarierum
procesdialog	lærerne overvejer hvorledes det fra starten sikres, at online kommunikationen også tilbyder procesdialog mellem den enkelte deltager og vejlederen rundt om deltagerens personlige erfaringer og behov
praksisnær læring	lærerne reflekterer over hvorledes det i tilrettelæggelsen af arbejdet kan sikres, at e-forløbene udnytter mulighederne for at bringe deltagerens daglige og akutte problemer på banen en fuld satsning på denne dimension i e-forløbene vil betyde et ønske om at gøre forløbet så langt så muligt, om end tilsvarende mindre opgavetungt
faciliteter på skolen	efter de indledende problemer i det første forløb bør det fremover være således at faciliteterne er naturligt tilstede for kursister og lærere i e-forløbene: plug and play

→ 3. At være e-lærer – oplevelser fra den virkelige verden...

Som vejleder på et e-learningforløb har jeg gjort mig mange overvejelser.

Først er jeg fuld klar over mine manglende it-kompetencer, og sagde først ja til at være vejleder på forløbet, da jeg havde sikkerhed for at det ikke var mig, der skulle stå for den tekniske support. Skulle jeg have gjort det, ville kurset blive en fiasko.

Under kurset fandt jeg ud af, at det er frustrerende ikke selv at kunne guide deltagerne i denne del. Derfor mener jeg at de undervisere, der skal sættes på i fremtiden, selv skal have et højt brugerniveau. Skolen skal råde over alle de tekniske ting der skal til. Alt skal være til rådighed. Lokalet skal være stort og egnet til kurset.

Baggrunden for at jeg trods ovenstående sagde ja til at være vejleder på forløbet er, at jeg som underviser mener at have styr på det faglige og samtidig synes at det var en udfordring.

Den didaktiske form var *blended learning*, hvor der var en vekselvirkning mellem almindelig undervisning, oplæg, diskussion, rollespil, selvstændigt arbejde, netarbejde og fremlæggelse.

Ud fra den pædagogik, som jeg havde valgt, og den svarhastighed, som jeg havde lovet deltagerne, vidste jeg at jeg ville komme på "arbejde". Jeg havde lovet deltagerne at der max. ville gå 24 timer fra de skrev til mig og til de fik svar. = 24 timers "klapjagt".

Her vil der ved næste forløb være en ændring. Jeg vil love kursisterne at de på de 5 hverdage vil få svar indenfor 24 timer og at de kan kontakte mig pr. telefon hvis et haster MEGET, men at de ikke kan forvente dette i weekenderne.

Jeg havde på det første kursus tilbudt deltagerne at ringe til mig, hvis de havde problemer. Ingen benyttede sig af dette tilbud, men de mange opbringninger til Jan angående teknisk support, vidner om at der er ting, der skal tages højde for til næste gang.

Som vejleder skal man være klar over sine egne grænser for, hvor ofte deltagerne kan tage kontakt til vejlederen, men samtidig skal man være klar på "at ventetid" kan være "dræbende" for deltagerens engagement.

Deltagerne var sammensat af personer med følgende uddannelse:

- Hjemmehjælper (2)
- Social- og sundhedshjælper
- Social- og sundhedsassistenter
- Sygeplejerske (1)
- Pædagoger (3)
- En der kun manglede sit speciale for at blive præst

Alt i alt en spændende og alsidig gruppe. Her var det emnet, der var det fælles omdrejningspunkt.

Måden at tilrettelægge kurset på kom til at give mig problemer. En stor del af deltagerne havde ikke læst det udsendte materiale, eller ikke opfattet at der ville være en del hjemmearbejde på dette kursus. Derfor blev de meget overraskede, da jeg gennemgik kursustilrettelæggelsen for dem. Nogle sagde til mig: "Jeg havde ikke tænkt mig, at jeg skal lave noget. Det har jeg ikke tid til i min travle hverdag. Jeg havde forventet at blive "fyldt op".

Her måtte jeg forklare deltagerne, hvilke muligheder denne form for tilrettelæggelse gav dem. Nogle synes at denne form var "tåbelig" og de "ville ikke bruge deres fritid på selv at skulle arbejde".

Den 22/01 2004 kom de første 2 e-mail til mig, hvor 2 af deltagerne skrev til mig: " at de var MEGA frustrerede over selv at skulle arbejde. Ville ikke bruge tid på noget, de ikke fik penge for".
Jeg skrev følgende brev tilbage til de 2 "MEGA frustrerede"

Problematikkerne i dit brev:

- 01) Frustration.
- 02) Tiden
- 03) "kunne ikke læse at kurset var bygget således op!".

ad 1)

Kunne dine frustrationer skyldes, at du vil tænke på projekterne fra opskolingsuddannelsen?? Hvis du gør det, kan jeg godt forstå at du bliver "svedt". Det ville jeg også blive med den fremmødetid som er til jeres rådighed!

Vores ambitionsniveau ligger **ikke** på det niveau!!!

Denne måde at arbejde på er ikke for at stresser jer, Jeg har bedt jer om at lave en problemformulering til 28/01 og en beskrivelse af, hvordan I vil arbejde i gruppen. Min bagtanke med dette er, at I skal blive mere klar på, hvad I skal bruge og hvor I skal have skaffet jer materiale fra. + Om der nogle personer, I gerne vil tale med eller steder I gerne vil besøge. De personer, som I evt. vil tale med, har en kalender der er lige så presset som du beskriver din arbejdsdag. Når vi I har talt sammen om hvad I ønsker at arbejde med, har I muligheden for at ringe til folk og høre om de har tid til at tale med jer på en af de to fremmøde dage som ligger.

Ad 2)

Jeg har **stor** forståelse for, at I knokler på arbejdet. Det har jeg været længe nok i branchen til at vide.

Det er korrekt, at I selv skal arbejde noget under dette kursus.

Meningen er, at I skal have mulighed for at dykke ned i præcis de ting, som I/ du har lyst til at arbejde med.

Tidligere kursister har, da vi underviste på "gammeldags maner", sagt, at de ikke følte at det fik "redskaber" med hjem.

Det er det, vi vil at I skal have!

Dette er ikke en "opgave" det er en **dataindsamling**. En opgave indeholder en **analysedel** (som du har været vant til fra opskolingsuddannelsen) og den laver vi sammen, når I fremlægger, hvad I har fundet frem til.

I skal lave er en dataindsamling **sammen i grupperne**.

Vi står til jeres rådighed og vi gerne hjælpe jer på vej!!

Jeres arbejdsplads aflønnes for 1 dags arbejde hvoraf vi bruger 3 timer til en aften evaluering.

ad 3)

Det du kan læse af kursusoplæget er, at det er et nyt e-learningkoncept. Alle der arbejder med pc`ere, arbejder selvstændigt. Vores mål er at give jer lyst, viden og færdigheder til selvstændig at kunne arbejde med forskellige andre praksisnære problematikker. **Men ikke uden at vi står til jeres fulde disposition.**

Jeg håber at dette kan kaste lidt lys over det arbejde som du/I skal lave.
Du/I er også velkommen til at ringe til mig.

Hilsen Lis

Efter dette blev jeg usikker. Havde jeg forlangt for meget af deltagerne??? Ville jeg have at kurset skulle indeholde for mange ting på samme tid??

Usikkerheden blev "skubbet" til side at tankerne om, at denne metode er rigtig og meget givende.

Den 02/02 2004 var der atter e-mail til mig omkring arbejdsmængden på kurset. Indtil fremlæggelsesdagen kom der løbende breve hvori deltagerne beskrev deres frustrationer over tidsforbruget på dette kursus.

Ind imellem frustrationerne over tidsforbruget, begyndte der nu at komme andre udtalelser:

"At dette kursus var tidkrævende men MEGET spændende". En deltager skrev i et brev til en person, de skulle på besøg hos:

Ja en stor opgave vi prøver at få svar på, samtidig med at vi passer vores arbejde. vi har i alt 7 skoledage, hvorefter vores opgave skal fremlægges. Disse dage er fordelt over 2 måneder, det vil sige at en stor del af opgaven bliver løst i vores fritid.

Vi synes selv det begynder at ligne noget og er begyndt at fylde lidt på hjemmesiden sosumedia.dk

Lige nu er vi vist havnet lidt i en choktilstand, vi har konstateret at der er ca.250.000 alkoholikere i Danmark, hvoraf en del på et tidspunkt får brug for plejepersonale.

Det der er værre er, at der ikke på noget tidspunkt i social og sundhedsuddannelserne undervises teoretisk i alkoholisme.

Det vil vores gruppe gerne have ændret lidt på. vi der i det daglige i hjemmeplejen møder alkoholikerne, vi prøver i det daglige at gøre det bedste i vores arbejde, men kommer tit til kort over for alkoholiserede bruger.

Kurset har givet os meget allerede, en god viden og baggrund, som vi ønsker at vore unge elever også skal have med inden de står i de uoverskuelige opgaver

Det var en stor glæde at læse dette.

Gennem forløbet er det ikke sikkert, at man som vejleder hører lige meget fra alle grupper. Jeg var dagligt inde at se, hvad der skete på konferencen. Her kunne jeg se, hvem der var aktive og jeg læste deres korrespondance.

De personer som jeg ikke kunne se som værende aktive, skrev jeg til. Jeg har specielt skrevet mange gange til 2 at deltagerne, men fik aldrig noget svar fra dem! Den ene af dem havde ikke selv adgang til en pc. Det er et problem, som skal ændres til næste gang. Alle skal have adgang til pc. Ellers bliver dette kursus for uinteressant.

En af grupperne skrev ikke i deres konference. Denne gruppe har jeg skrevet til mange gange og hver gang fået svar. Disse personer var ansat på samme arbejdsplads og skrev til mig at de benyttede det sagte ord i stedet for det skrevne.

Jeg skrev til dem at jeg havde meget behov for at kunne følge med i deres proces. Svaret tilbage var: " At de var fint i gang og at det gik godt".

Meget at vejledningsopgaven består i at hjælpe deltagerne med at få kontakterne. Det har vist sig at være svært at få pårørende til tidligere alkoholikere i tale. Mange af dem ønsker ikke at tale med os, og dermed få ribbet op tiden fra "dengang".

Vejledningsarbejdet er meget spændende og giver mange forskellige udfordringer til os.

Som kort konklusion på det første kursus kan jeg sige:

- Til næste gang skal der laves en mere uddybende beskrivelse, således at deltagerne ved hvad kurset indebærer.
- Krav om at alle deltagerne skal have adgang til pc, enten fra deres hjem eller fra arbejdsplades. Der skal være adgang til *First Class* INDEN kursusstart.
- Lokale og tekniske ting skal være på plads.
- Jeg skal være bedre til at introducere til emnearbejdet. Være bedre til at forklare at det ikke er en " doktorafhandling" der skal laves.
- Jeg vil lave klare aftaler med deltagerne om, hvad de kan forvente af mig angående tilbagemelding.

Jeg glæder mig til det næste kursus.

LT

→ 4. sammenfatning af kursisternes evaluering

Her følger en sammenfatning af kursisternes skriftlige og anonyme evaluering. Deres evalueringer tog udgangspunkt i en række spørgsmål fra lærerne, men var ellers at forstå som en fri og fortællende evaluering. Kursisterne tog evalueringen meget seriøs og derfor tager vi også deres arbejder seriøst.

Kursisternes egne råtekster ligger i uredigeret og samlet form på evaluerings-cdrommen.

Forventningerne

Kursisternes evaluering kan ikke forstås i sig selv eller i et lufttomt rum. Evalueringerne skal ses på baggrund af de forventninger til evalueringen, som vi kan sætte som realistiske. Vi måler derfor på vores forventninger til deres reaktioner i forhold til de reaktioner, de udtrykker.

Derfor er dette afsnit skrevet før kursisternes evalueringer fandt sted. Vores forventninger til kursisternes holdninger til sådanne innovative forløb kan ret præcist angives i følgende punkter:

- ⇒ der vil være stor forskel på kursisternes forudsætninger og derfor stor forskel på deres måde at håndtere IT, online kommunikation og multimedier på
- ⇒ kursisterne er vant til den traditionelle kursusform og mange kursister vil have svært ved at acceptere den nye og mere krævende form
- ⇒ der vil være stor forskel på, om kursisterne kommer til at føle sig til rette i det nye forløb
- ⇒ der vil være stor forskel på, hvordan kursisterne reagerer på tekniske problemer og forhindringer opstået undervejs
- ⇒ der vil være stor forskel på deltageres lyst og evne til frit at formulere sig i de åbne kommunikationsrum.

Samlet forventer vi at ¼ af deltagerne vil få rigtig meget ud af forløbet og nærmest boltre sig i de nye udfoldelsesmuligheder, mens ½ af deltagerne vil have mere blandede oplevelser: noget kunne de udnytte, på andre områder kunne de ikke. Sidst, men ikke mindst, forventer vi at ¼ af deltagerne ikke vil kunne finde sig til rette med den krævende kursusform og derfor ikke får så meget ud af det.

Der er imidlertid en meget, meget vigtig begrænsning i såvel disse vores forventninger, som i kursisternes evalueringer, der finder sted umiddelbart efter selve hovedforløbet. Det er tiden.

Eftersom vores e-forløb ikke udelukkende handler om en portion faglig viden, men netop i høj grad handler om personlig kompetenceudvikling, evnen til at lære på nye måder med nye medier etc. etc., så vil kurset helt klart have en række langtidseffekter, som ikke kan måles umiddelbart i forlængelse af kurset. Disse effekter handler om selvtillid, ny adfærd, opsøgende og offensive holdninger til selvstændige indsatser etc. etc. – alle størrelser der ikke lader sig måle efter kursusophør. Det vil naturligvis være overmåde interessant at finde en måde at monitorere disse forandringer hos deltagerne på – over f.eks. 1 eller 2 år. Først her kan de dybe effekter af forløbet erkendes og vurderes.

Kursisternes oplevelser

Tema	Kommentarer
parathed	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ var slet ikke klar over arten af kurset ⇒ mere præcise informationer om, hvad der forventes af kursisterne ⇒ følte sig godt nok forberedt, bare ikke lige om selve forløbsmåden ⇒ godt klædt på til kurset ⇒ sørge for at arbejdspladserne kan komme på First Class fra starten ⇒ vidste ikke helt, hvad man gik ind til: meget spændende, men meget og måske for krævende ⇒ ikke helt klar over forløbs karakter, men ville have deltaget alligevel pga. de nye udfordringer ⇒ var ikke klar over at det ville tage så meget af fritiden, havde nok ikke deltaget, hvis jeg havde vidst det ⇒ jeg ville nok ikke have meldt mig til, hvis jeg vidste hvad det gik ud på
faglighed	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ mere tid til fordybelse, to mødedage mere ⇒ fået et nyt syn på alkoholikere ⇒ utrolig hårdt med fordybelsesdagene, kræver mere tid ⇒ for mange opgaver på for kort tid ⇒ mere sammenhængende forløb ⇒ mere tid til fordybelse, lidt for presset forløb ⇒ "jeg har ikke mindst fundet ud af, hvor jeg fremover kan søge yderligere hjælp" ⇒ savner mere tværfaglig i forløbet, evt. i form af tværfaglige grupper ⇒ det faglige er trådt i anden række, fordi IT har fyldt meget ⇒ meget mere tid til fordybelsesperioden ⇒ stort fagligt udbytte, men vidste heller ikke så meget i forvejen ⇒ lidt blandet fagligt udbytte, kurset lidt for langt ⇒ fagligt udbytte helt i top i betragtning af den begrænsede tid ⇒ meget mere brug for praktisk handlingstræning og brug for at blive en bedre praktisk handlende pædagog ⇒ brug for mere praktisk handlingsvejledning ⇒ mere tid til drøftelse af personlige erfaringer ⇒ det var baseret for meget på hjemmearbejde og "lektier" ⇒ jeg savnede en enkelt dag, hvor der bare blev fyldt på ⇒ der skulle nok være et par gode gamle undervisningsdage ⇒ svært at få viden om andet end det emne man selv arbejdede med
introduktionerne	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ flere introdage, opdelt i IT-redskaberne og det faglige ⇒ for mange informationer på for lidt tid, mere tid til at sætte sig ind i de nye ting ⇒ tilstrækkelige til at man var klædt på ⇒ tilfredshed med at blive introduceret til it og til værktøjerne, har opdaget de mange muligheder med it ⇒ meget tilfreds med introdagene, ville gerne have haft nogle flere af samme slags ⇒ der skulle have været mere tid til ren IT-træning

	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ var utilfreds i starten med den megen IT, men bagefter godt forstå det var nødvendigt, pga. denne slags kursus ⇒ kunne bruge mere tid på at lære IT
deltageraktivitet	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ deltagerne blev meget aktive i forløbet ⇒ overrasket over selv at skulle være opsøgende, men godt tilfreds med dette, da man først kom i gang ⇒ for lidt tid til de mange opgaver ⇒ godt at arbejde meget selvstændigt, stiller krav til én ⇒ utilfredshed med passiv holdning hos nogle af deltagerne ⇒ langt højere aktivitet end ved almindelige kurser ⇒ problemer i grupperne på grund af forskellig indstilling til aktivitet, lettere at arbejde selv derhjemme fra ⇒ store muligheder hvis man selv tager initiativer, mange udfordringer for den der vil noget ⇒ kræver meget af deltagerens fritid ⇒ et begrænset udbytte skyldes et valg om ikke at investere for meget af fritiden ⇒ meget mere spændende at være deltager her end i almindelige forløb, også fordi det var bredt mere ud over tid ⇒ lærer meget mere, end hvis det hele serveres ⇒ "nysgerrigheden har drevet mig vidt omkring" ⇒ meget frustrerende i starten, mange opgaver og mange forskellige nye ting ⇒ der skulle have været meget mere tid til de mange opgaver, det er hårdt at arbejde så koncentreret med fuldtids arbejde ⇒ "forventet en mere gammeldags facon, hvor man sidder på sin flade og hører efter... Det har været meget anderledes selv at skulle bestemme, hvad kurset skulle indeholde og selv opsøge den viden jeg ønskede..." ⇒ "overvældende at vi selv skulle bære en central rolle i hele forløbet" ⇒ alt for lidt tid, godt det var bredt ud over 2 måneder ⇒ taget meget tid efter arbejde ⇒ "...men jeg har alligevel fået en indgangsvinkel til selv at være opsøgende, når jeg står i en problemstilling." ⇒ vil hellere have kursus på den almindelige måde positivt at deltage, men alt for lidt tid til samtale, meningsudveksling og fordybelse ⇒ "Alt i alt er jeg blevet klogere og mere vidende om, hvordan jeg kan blive endnu klogere." ⇒ "det har bare været <i>meget</i> spændende" ⇒ havde det været et par dage mere, havde man fået endnu mere ud af det ⇒ jeg ville hellere have arbejdet med det hele samlet i én uge
multimedier	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ materialerne virkede imponerende og levende ⇒ meget spændende, men for lidt tid til at bruge det ordentligt ⇒ ufattelig godt, men meget at finde rundt i ⇒ rimelig tilfreds og overrasket over at opdage de mange muligheder og de mange informationer ⇒ det kræver pc hjemme, hvis man skal fordybe sig i materialet ⇒ har ikke brugt det så meget, det virker rodet ⇒ godt materiale, har brugt meget tid på at arbejde med det

	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ materialet har været for tyndt, jeg har søgt mange andre steder ⇒ flot stykke arbejde, givet mig meget viden ⇒ ikke benyttet det så meget, men det ser ok ud ⇒ <i>utroligt flot materiale</i>
IT i forløbet	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ gode spændende værktøjer ⇒ godt at lære at bruge det ⇒ kurset kræver at man har lyst til IT og kan noget i forvejen ⇒ åbner mange nye muligheder hvis man selv opsøger dem ⇒ tager meget tid hjemme ⇒ hårdt når man ikke plejer at bruge computeren, især efter en lang arbejdsdag både at skulle arbejde med det faglige og med IT ⇒ bedre instruktion i chat og mere brug af den ⇒ IT har fyldt meget og måske for meget i forløbet ⇒ for meget tid på EDB, men måske nødvendigt i sådanne kurser, og egentlig var det spændende at lære det ⇒ når der er så meget EDB, bør man låne en pc med hjem, hvis man ikke har hjemme ⇒ jeg har lært meget om pc, en god måde at arbejde på ⇒ "Anvendelsen af computer i kurset har blot været med til at give endnu mere lyst til at sætte sig til maskinen i hverdagen på jobbet" ⇒ "så det var i fritiden, for egen regning" ⇒ det har været godt, når det fungerede, der gik meget tid inden det var i orden på arbejdspladsen, men det er jo kommunen i en nøddeskal
IT-vejledning	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ tilfredshed med it-vejledningen ⇒ helt ok med vejledning og støtte undervejs ⇒ altid støtte et telefonopkald eller en mail væk ⇒ nogle gange har man siddet og rodet med problemerne selv hjemme ⇒ altid hurtig hjælp over mobilen ⇒ lidt for langt til support i forløbet ⇒ imponeret over de ressourcer af lærere og supportere der var på kurset ⇒ at kunne ringe efter hjælp hvornår det skulle være er fantastisk opmuntrende og motiverende
konferencerummet	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ nemt at bruge ⇒ let at bruge når man først var kommet ind i det ⇒ fungerer godt, men lidt for rodet med de mange muligheder ⇒ godt program at arbejde med ⇒ når man havde fundet ud af det, var der en masse muligheder ⇒ udmærket værktøj, nemt og overskueligt ⇒ godt værktøj, men når vi er færdige med kurset kan vi ikke bruge det mere, ØV
dialog med lærere og vejledere	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ tilfredshed med de hurtige reaktioner ⇒ stor tilfredshed med responsen fra skolens aktanter ⇒ "ikke engang dumme spørgsmål er blevet syltet en søndag aften" ⇒ stor tilfredshed med skolens lærere og vejledere ⇒ hurtigere og kvalificerede svar ⇒ meget smittende at lærerne er så engagerede og alt kan lade sig gøre
krav til deltagelse	

	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ skolen bør stille krav om pc og adgang til net hjemmefra ⇒ skolen bør gøre deltagerne klart, at der er meget hjemmearbejde ⇒ deltagerne bør gøres mere opmærksom på, at der kræves meget selvstændigt arbejde ⇒ I skal kræve at deltagere har pc hjemme, det er ikke til at arbejde fra arbejdspladsen ⇒ I skal sikre kommunens opbakning til det tekniske på arbejdspladsen
--	--

Den fulde ordlyd af deltagernes evalueringer findes på *evalueringscdrommen*.

De reaktioner, som rigtig mange kursister deler, er anført med **fremhævet** skrift.

Konklusion

Er deltagernes evalueringer valide?

Hvordan er så billedet af deltagernes evalueringer i forhold til vores forventninger?

	rigtig godt	blandet	dårligt
forventninger	25%	50%	25%
evalueringsresultat	40%	45%	15%
facit	+ 15	+ 5	- 10

Resultatet er 30 % bedre resultat end forventet.

En meget *klar og præcis udmelding* fra deltagerne *som helhed* (de 85 % i tabellen) ser i projektlederens bearbejdning således ud:

- ⇒ der er ikke den IT-forskrækkelse i målgruppen, som man kunne forestille sig
- ⇒ der er ingen problemer med at skrive løs i åbne netbaserede konferencerum
- ⇒ der er generelt stor interesse for at lære IT og bruge til fagligt
- ⇒ der er generelt stor interesse for den nye kursusform
- ⇒ der er en fornemmelse af at fagligheden skal være klart fremtrædende i forløbene
- ⇒ der er for lidt tid til fordybelse og bearbejdning
- ⇒ der er for mange opgaver i forhold til tiden
- ⇒ forløbet kan virke overvældende og svært at komme i gang med, især i starten
- ⇒ der er et ønske om mere IT-træning
- ⇒ der er skepsis overfor at bruge så meget fritid på forløbene
- ⇒ der er stor tilfredshed med de ressourcer og holdninger, der er leveret fra skolens side
- ⇒ der er stor interesse for multimedieproduktionerne, men alt for lidt tid til at arbejde ordentlig med dem
- ⇒ deltagerne skal være ordentligt informerede om kravene til dem før de tilmelder sig
- ⇒ det er klart bedst at arbejde hjemmefra og ikke fra arbejdspladsen
- ⇒ der er en tydelig tilkendegivelse af, at den meget krævende deltagerrolle modtages positivt
- ⇒ det er særdeles klart, at forløbet har sat sig spor hos et stort flertal af kursister i retning af at være mere selvstændigt offensive lærende fremover
- ⇒ der er generelt en ærgrelse over, at kurset slutter og at man ikke kan fortsætte f.eks. den netbaserede faglige kollegialdialog

- ⇒ deltagerne synes meget motiverede for at opsøge lignende læringsituationer fremover
- ⇒ generelt synes deltagerne at have oplevet personlig udvikling, at have fået åbnet nye døre og at ville noget mere
- ⇒ deltagerne har formået at yde en sober og seriøs kritik af forskellige elementer i forløbet uden at miste overblikket over, hvad forløbet i alt har bragt dem
- ⇒ mange af kursisternes kritikpunkter indeholder klart forbedrende forslag til den fremtidige kursusudvikling
- ⇒ et stort flertal af kursister synes at foretrække en blandingsform mellem tilstedeværelse/undervisning/træning og netbaseret selvstændigt arbejde
- ⇒ der er generelt skepsis overfor den måde grupper sammensættes og fungerer på og overfor holdbarheden af den gensidige afhængighed i grupperne.

Deltagernes evaluering er ikke mindst interessant på grund af tilstedeværelsen af følgende betingelser for den:

- ⇒ den er foretaget fuldt anonymt
- ⇒ deltagergruppen virker på alle måder repræsentativ for målgruppen: social- og sundhedspersonale
- ⇒ deltagerne har skrevet seriøst og med stor oprigtighed.

Derfor kan det siges at denne evaluering er særdeles valid og kan have meget stor interesse for kolleger og institutioner, der arbejder med udvikling af e-learningforløb.

Post festum scenarier!

De scenarier, der udspillede sig ved afslutningen af e-forløbet, var yderst interessante – og overses formentlig i mange evalueringssammenhænge.

Lidt smart formuleret, men med dybe rødder i deltagerne reaktioner, kunne man sige at deltagerne ved afslutningen af forløbet krævede *livslang læring*.

De var slet ikke færdige med arbejdet, men var ført ved at være kommet godt i gang. De skulle nu til at bruge tid til at sætte sig rigtigt ind i multimediematerialerne og glædede sig til at have tid til. De bad om at have adgang til materialerne i den kommende tid og det vil de naturligvis have.

Mange efterlyste det, vi selv anser for et kardinalpunkt i e-læringen, nemlig den daglige faglige kollegialdialog over nettet, hvor man støtter hinandens håndtering af komplicerede situationer på jobbet. Og hvor en eller to eksterne ressourcer superviserer og kommer med relevant input. Hvorfor har vores faglige grupper som regel aldrig supervision, spurgte nogle. Det kunne netop løses gennem nettet og kollegialdialogen. Faktisk forløbet gjort mange deltagere klare til og motiverede til at gøre det, det hele egentlig handler om: *praksisnær læring integreret i det daglige arbejdsliv*.

Det har e-forløbet gjort med god succes.

Men hvad skal eks-kursisterne gøre nu? Hvor skal de gå hen? Hvordan skal de udnytte og videreudvikle og praktisere de nye veje, de har fået smag for og er blevet gode til.

Det er et kæmpeproblem for vores e-koncepter.

Flere af deltagerne fandt det frustrerende at være kommet i gang med disse nye værktøjer – og så ikke kunne arbejde videre med dem. Flere af dem ytrede ønske om at vide, om de kunne deltage i det næste forløb, der afvikles i efteråret.

Derfor har projektlederen besluttet, efter aftale med en række deltagere, at alle kursister en uge efter afslutningen af forløbet modtaget et brev med et tilbud om, at *deltage i et udviklingsmiljø*, der fastholder og udbygger deres nye kompetencer og vedligeholder deres nye motivation.

Kursisterne tilbydes at kunne arbejde i et dertil konstrueret *First Class* rum, at få supervision fra skoleressourcer, at have fortsat adgang til multimediematerialerne.

En sådan deltagergruppe skal først og fremmest arbejde med den faglige kollegialdialog, der skal støtte og udvikle deltagernes praktiske handlingskompetencer i udførelse af deres daglige professionelle opgaver.

Kursisterne vil derudover, som et forsøg, blive tilbudt at deltage i forskellige udviklingsopgaver, som kunne interessere enkelte af dem:

- ⇒ mentor for kursisterne på næste e-forløb om samme emne
- ⇒ fortsat udvikling af multimediematerialerne
- ⇒ deltagelse i videndelingen af vores e-projekter med deres førstehåndserfaringer
- ⇒ træning i forskellige IT-værktøjer.

I fald nogle af eks-kursisterne finder interesse for et sådan forsøgsforløb – *mainstreaming af nye praksisser i jobhverdagen* – er tanken den, at det kan forløbe over eksempelvis 6 måneder.

Dernæst samles der op erfaringerne og hvis det viser sig, at der er grund til at udvide konceptet og ophæve det til et formelt udviklingsprojekt, vil der blive søgt midler hjem til det. Titlen kunne være *Praksisnær læring – i praksis!*

De opmuntrende ord

Her er en lille citatmosaik over ord fra deltagerne, vi vil bruge til at *fastholde vores udviklingsenergi* og som vi ikke vil undlade at bruge i markedsføringen af vores e-koncepter:

Jeg synes det har været en spændende måde at arbejde på, da internettet jo rummer oceaner af muligheder, når man bare har lidt fantasi til at prøve at bevæge sig rundt. Jeg tror også man lærer mere når man selv skal opsøge materialet.

Man kan sige i mit tilfælde, at jeg er gået op i det med liv og sjæl, måske også for meget synes min mand. Men hvis det havde været den samme gamle undervisningsmetode tror jeg ikke, at jeg havde gået så meget op i det.

En rigtig god måde hvis det er et emne man er tændt på, og hvis man kan tage initiativ selv. Det har været rigtigt godt at skulle opsøge viden i stedet for at få den serveret, og jeg er sikker på at det ikke bliver *og det var det*. Nej, det sidder på rygmarven, alt det jeg har søgt efter.

Ja, det er utroligt, at ikke engang dumme spørgsmål er blevet syltet en søndag aften. I har været der når vi havde brug for jer.

Alkoholmateriale har været ufattelig godt, men hvor er der da *meget* at finde rundt i.

I forhold til en traditionel kursusmåde, synes jeg dette har været langt mere spændende, både fordi det har været mere varieret, men også fordi det har været bredt ud over et længere forløb.

Det har også været en større udfordring selv at skulle indhente en masse informationer. Det har for mig betydet, at jeg har lært meget mere, end hvis jeg bare har fået det hele serveret enten som foredrag eller på papir.

Godt nok havde jeg meldt mig til et kursus, der også omhandlede brug af pc, men det var jo trods alt et kursus, der omhandlede alkoholproblemer. Her bagefter kan jeg godt se, at det var nødvendigt, på den måde kurset var bygget op på.

Jeg havde nok forventet en mere gammeldags kursusfacon, hvor man sidder på sin flade og hører efter, og får en konkret viden. Det har været meget anderledes for mig, selv at skulle bestemme hvad kurset skulle indeholde og selv opsøge den viden jeg ønskede.

Kursusmetoden har vist at man godt kan blive klogere ved selv at være meget aktiv, idet man husker bedre når man selv fremskaffer materialet.

Der er alle muligheder for at prøve nye veje af og der er masser af muligheder for at den nye viden får lov til at bundfælde sig, mens man surfer videre efter ny viden.

Jeg er imponeret over de ressourcer af lærere og supportere, der var på kurset, og det er meget smittende, når lærerne er *så* engagerede og alt kan lade sig gøre. At kunne ringe efter hjælp hvornår det skulle være, er fantastisk opmuntrende og motiverende.

Alt i alt er jeg blevet klogere og mere vidende om, hvordan jeg kan blive endnu klogere.

Det har været spændende at arbejde med First Class, men også lidt frustrerende, da det er et godt program og vi derfor har brugt tid på at lære det. Men nu vi er færdige med kurset, kan vi ikke bruge det mere... ØV!

→ 5. den eksterne evaluering

Karsten Juul-Olsen
CUBION

Social- og Sundhedsskolen (Sосу) i Århus afviklede i foråret 2004 det første af en række e-læringsforløb. Kurset, der havde titlen "Alkoholproblemer blandt klienter" startede i januar og forløb over 2 måneder. 20 kursister gennemførte kurset, der henvendte sig til bl.a. hjemmehjælpere, sygeplejere, social- og sundhedshjælpere, social- og sundhedsassistenter, beskæftigelsesvejledere.

Formålet med kurset var:

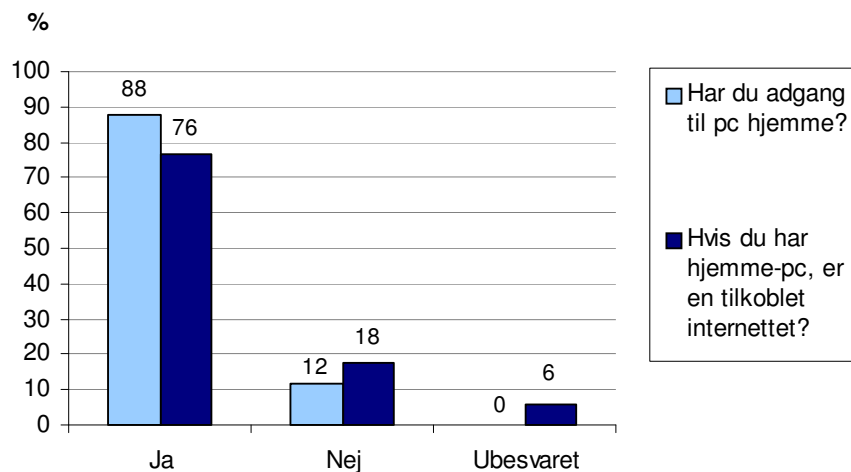
*"At kvalificere deltagerne, så de bliver i stand til at identificere almindelige symptomer på alkoholisme hos klienter, samt give deltagerne viden, der kan styrke deres forebyggende arbejde i forhold til de hyppigste følgevirkninger af alkoholisme. Endvidere er formålet, at deltagerne får udbygget deres viden om, hvordan de håndterer klienter med alkoholisk præget adfærd og udbygget deres viden om relevante samarbejdspartnere."*¹

Inden kursusstart blev det fremhævet, at kursisterne via undervisningens tilrettelæggelse og inddragelse af hjemmearbejde via internettet ville få mere tid til at fordybe sig i det faglige, mere tid til at tænke over egne måder at arbejde og lære på (personlige kompetencer) samt træning i at bruge computer, internet, online konferencer osv.

Deltagernes adgang til og erfaring med brug af pc inden kursusstart

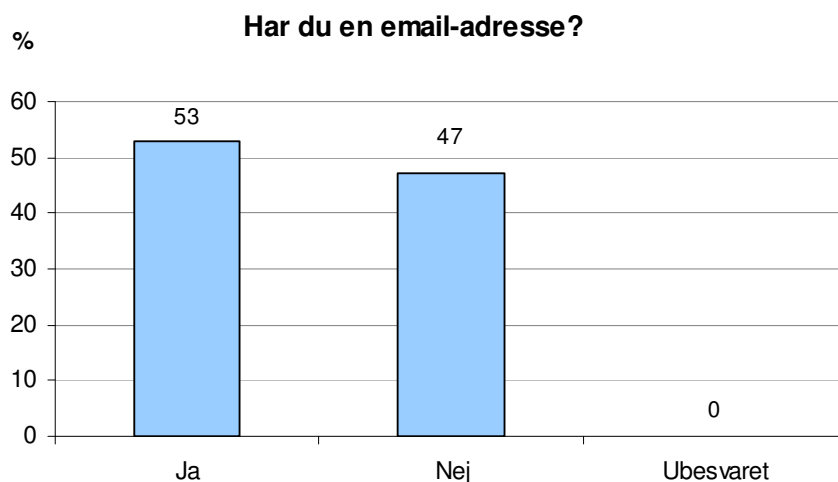
Før de 20 deltagere startede på e-kurset "Alkoholrelaterede problemer", besvarede 17 af dem en række spørgsmål vedrørende deres erfaring med brug af IT og deres muligheder for adgang til internettet.

Af besvarelsenerne fremgik det, at langt de fleste kursister havde en pc i hjemmet.

¹ <http://www.sosunoeglen.dk>

Hovedparten (76 %) af de kursister, der havde pc i hjemmet havde også adgang til internettet og 71 % havde lyd på deres pc. Kun lidt over halvdelen (53 %) af de tilmeldte kursister svarede dog ja til, at de inden kursusstart havde en email-adresse.

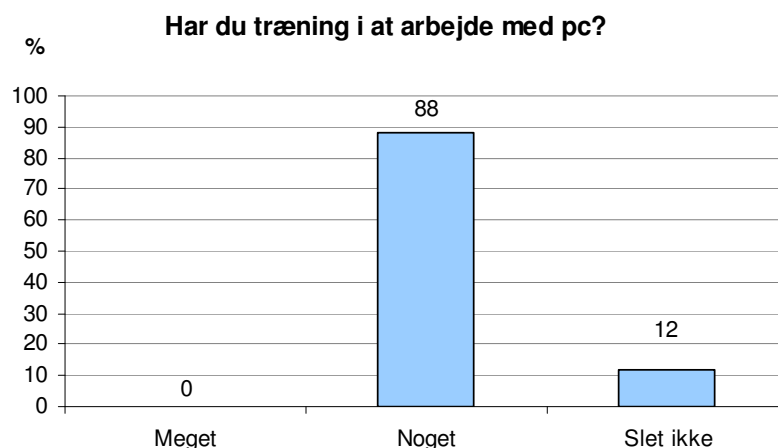
Langt de fleste (82 %) af kursisterne med pc i hjemmet svarede, at de havde mulighed for at få hjælp til det tekniske hjemme eller hos bekendte, hvis de skulle få brug for det.

Af besvarelserne fremgik det, at 88 % af kursisterne havde adgang til pc på jobbet, hvor de fleste (82 %) også havde internetadgang. Kun ca. halvdelen af de deltagere, der havde adgang til en pc på jobbet, havde dog mulighed for også at få hjælp til det tekniske, hvis der skulle opstå problemer.

Kun ganske få (6 %) af de deltagere, der ikke havde en pc i hjemmet, svarede, at de til trods herfor havde mulighed for jævnligt at komme på internettet andetsteds.

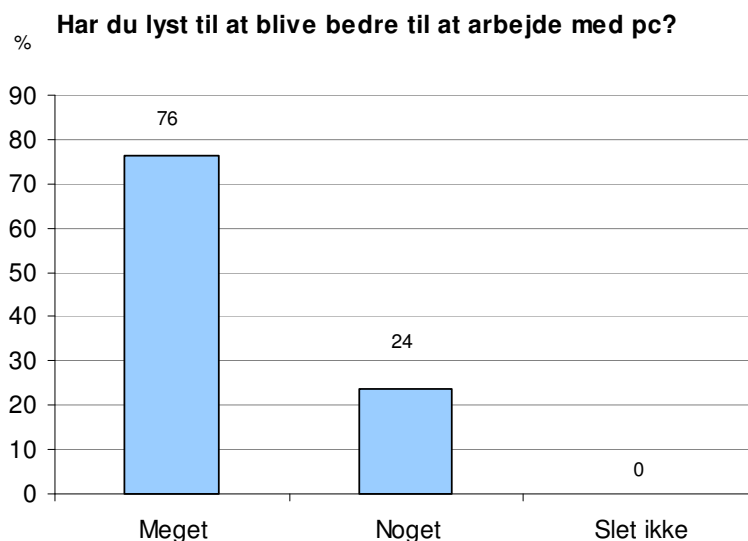
Erfaring med brug af pc

Selvom de fleste kursister havde adgang til en pc hjemme og/eller på jobbet, var der forskel på, hvor meget erfaring deltagerne havde med brug heraf.

Da de blev spurgt, hvorvidt de havde træning i at arbejde med pc, svarede 88 % af kursisterne, at de havde *noget* træning, mens 12 % svarede, at de slet ikke var vant til at arbejde med pc. Der var ingen af deltagerne, der selv mente, de havde megen træning i at arbejde med pc.

Deltagerne brugte inden kursusstart pc'en til mange forskellige ting – hovedsageligt dog til at gå på internettet, skrive emails og arbejde med tekstbehandling. Generelt havde deltagerne meget lyst til at arbejde mere med anvendelsen af pc.

Størstedelen af deltagerne (76 %) ville meget gerne blive bedre til at arbejde med pc. De resterende deltagere vil gerne blive noget bedre. Der var ingen, som slet ikke var interesserede i at blive bedre.

Det, deltagerne helst ville blive bedre til at anvende pc'en til spændte vidt. Nogle ønskede at blive bedre til de grundlæggende funktioner; nemlig brug af tekstbehandling, informationssøgning på internettet osv., mens andre gerne ville lære ting, der ligger udover begynderniveau. Eksempler på sidstnævnte kunne være at oprette hjemmesider, arbejde i billedprogrammer samt at opnå tilstrækkelig forståelse for det tekniske til selv at kunne løse de problemer, der uundgåeligt opstår engang imellem, når man arbejder med IT.

Deltagernes forudsætninger og kursets krav til deltagerne

Samlet set viser kursisternes svar, at mange inden kurset havde begrænset adgang til og erfaring med brug af pc'er. De fleste havde en pc i hjemmet, men kun $\frac{3}{4}$ af disse havde adgang til internettet. Blandt den gruppe, der ikke havde adgang til en pc med internet i hjemmet havde de fleste – men ikke alle – dog adgang til en sådan på deres arbejdsplads.

At størstedelen af deltagerne svarede, at de havde *noget* men ikke *megen* erfaring med brug af pc, mens de resterende deltagere slet ingen erfaring havde, kan synes paradoksalt umiddelbart inden starten af et e-learning forløb.

Ifølge kursusbeskrivelsen stiller e-learning forløbet "*Alkoholproblemer blandt klienter*" således andre krav til kursisterne, end hvad man kan forvente i traditionelle klasseundervisnings-forløb:

"Man skal kunne arbejde selvstændigt og i grupper over nettet, man skal kunne håndtere online kommunikation, man skal kunne arbejde med netbaserede materialer, man skal kunne søge viden på nettet – og man skal først og fremmest kunne fortælle om alle disse ting løbende og i åbne kommunikationsrum."²

Kravene til kursisternes IT kundskaber kan synes høje, men deltagerne forventes netop ikke at kunne mestre ovenstående læreprocesser inden kursets start, men derimod når de afslutter kurset efter 2 måneders erfaring med brug af e-learning. Der blev således **ikke** stillet noget krav om, at deltagerne skulle have erfaring med IT, inden de startede på kurset. Meningen var, at de skulle tilegne sig disse kompetencer undervejs

Deltagernes motivation til at mestre de ovennævnte it-funktioner syntes at være til stede, da alle inden kursusstart gav udtryk for, at de gerne ville blive bedre til at arbejde med pc.

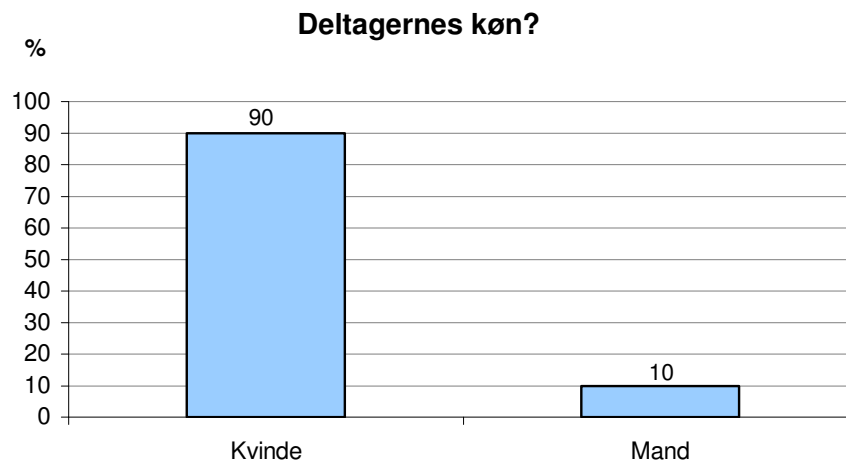
Kursets forløb

Da det ikke var et krav, at kursUSDeltagerne skulle have forhåndskendskab til IT, startede alle med at tilbringe to hele dage i en workshop, hvis formål var, at kursisterne skulle blive fortrolige med bl.a. 'First Class'; det konferenceprogram, som deltagerne i løbet af kurset skulle kommunikere via. Efterfølgende forløb kurset som en blanding af 5 fremmødedage og netarbejde hjemmefra eller fra arbejdspladsen. Kursisterne blev lovet, at de kunne få support 24 timer i døgnet, hvis de havde brug for det.

Da deltagerne i marts 2004 afsluttede efteruddannelseskurset "Alkoholproblemer blandt klienter", svarede alle 20 på en række spørgsmål i forbindelse med en slutevaluering af kurset. Svarene på disse spørgsmål fremgår af det følgende.

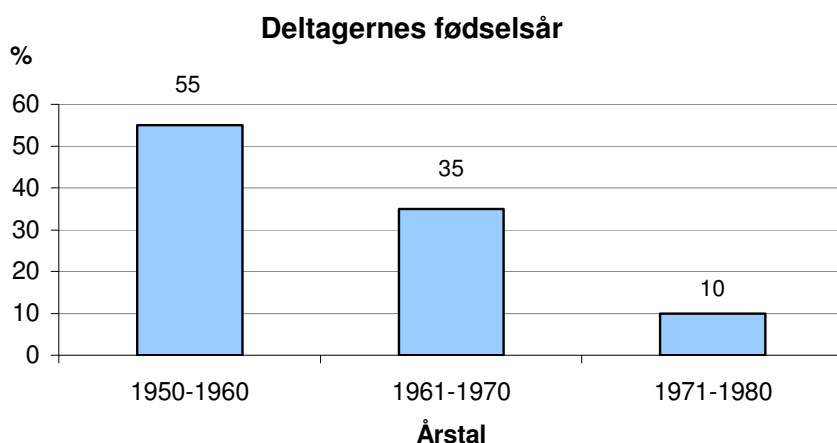
KursUSDeltageres profil

De følgende grafer viser kønsfordelingen blandt deltagerne samt disses alder og erfaringsbaggrund

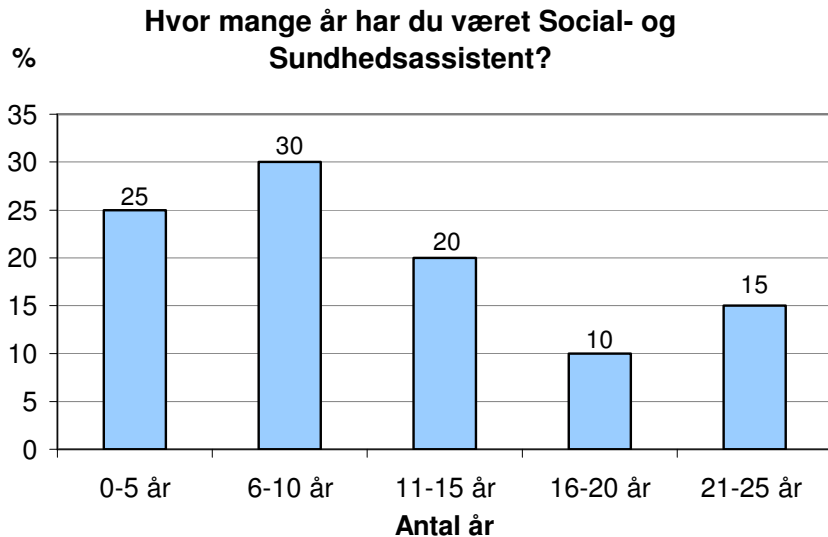

² www.sosunoeglen.dk

Af deltagerne besvarede det, at langt størstedelen – nemlig 90 % - af deltagerne på Sosus første e-læringsforløb var kvinder.

Den yngste deltager på kurset var født i 1977 mens den ældste deltager var født i 1950. Lidt over halvdelen af deltagerne hørte hjemme i aldersgruppen 44-54 år, mens 35 % af deltagerne var 34-43 år gamle. Kun 10 % af deltagerne var yngre end 33 år.

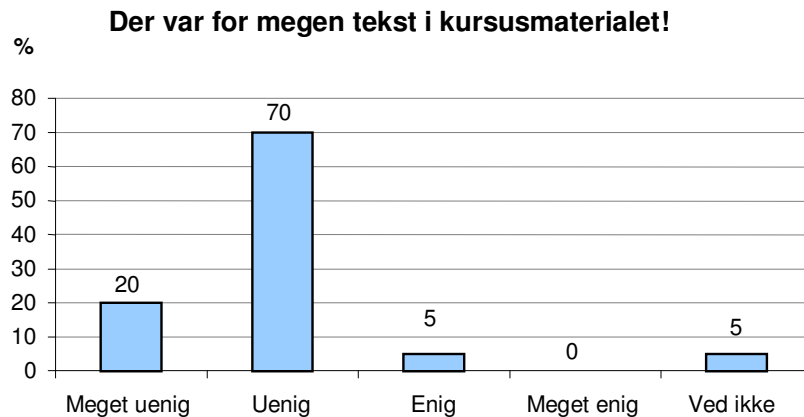
13 deltagere understregede i deres besvarelse, at de ikke var social- og sundhedsassistenter men derimod: sygeplejerske (1 deltager), social- og sundhedshjælper (4 deltagere), plejehjemsassistenter (2 deltagere), sygehjælpere (3 deltagere), pædagoger (2 deltagere) Støtte-kontaktperson/værkstedsmedarbejder (1 deltager).

Af besvarelserne fremgik det, at de 20 deltagere alle havde mellem 3-24 års erfaring indenfor deres jobområde. Lidt over halvdelen af deltagerne

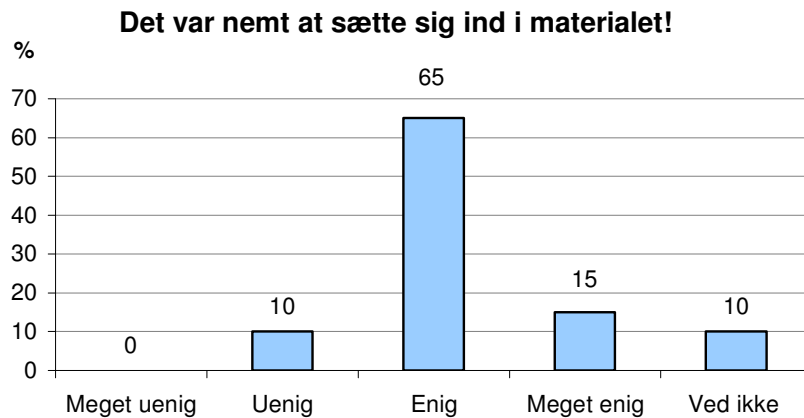
havde under 10 års erfaring, mens lidt under halvdelen havde mere end 10 års erfaring.

Kursusmaterialet

De følgende besvarelser afspejler, hvorvidt deltagerne efter kursets afslutning var enige eller uenige i en række udsagn vedrørende kursusmaterialet. Af besvarelserne fremgår det, at langt de fleste kursister var tilfredse med materialets omfang, variation og indhold.

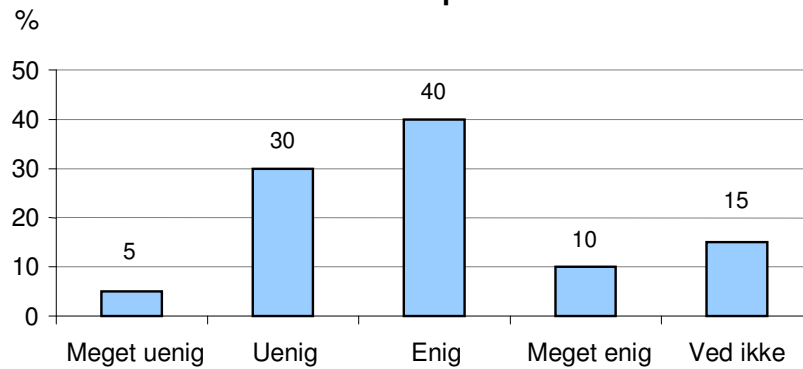

Det viser sig, at langt de fleste kursister har været tilfredse med mængden af tekst i kursusmaterialet. Kun 5 % synes, der har været for megen tekst.

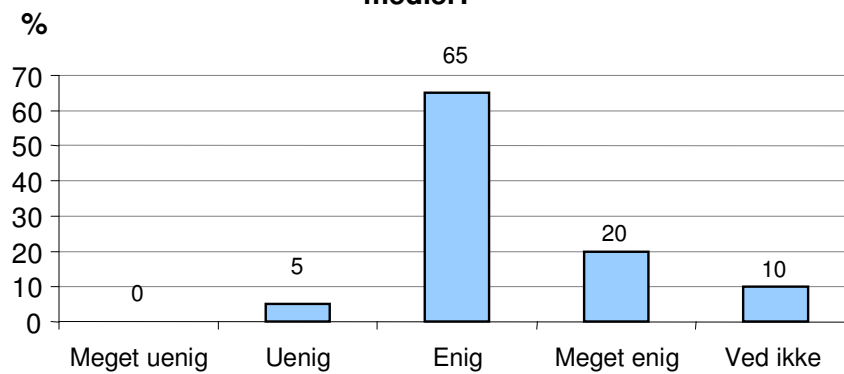
Langt de fleste deltagere har oplevet, at det har været nemt at sætte sig ind i materialet. Kun enkelte giver udtryk for, at de ikke synes, det har været nemt.

Flere levende billeder (videoklip) ville gøre materialet mere spændende!

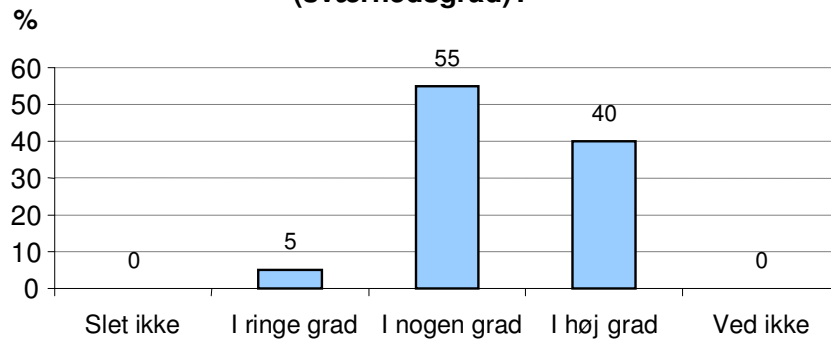
Halvdelen af deltagerne synes, at kursusmaterialet havde været mere spændende, hvis der havde været flere videoklip inkluderet. 35 % synes ikke, flere videoklip ville have forbedret materialet, mens de resterende deltagere er i tvivl om, hvorvidt de foretrækker flere levende billeder eller ej.

Materialet havde et passende mix af forskellige medier!

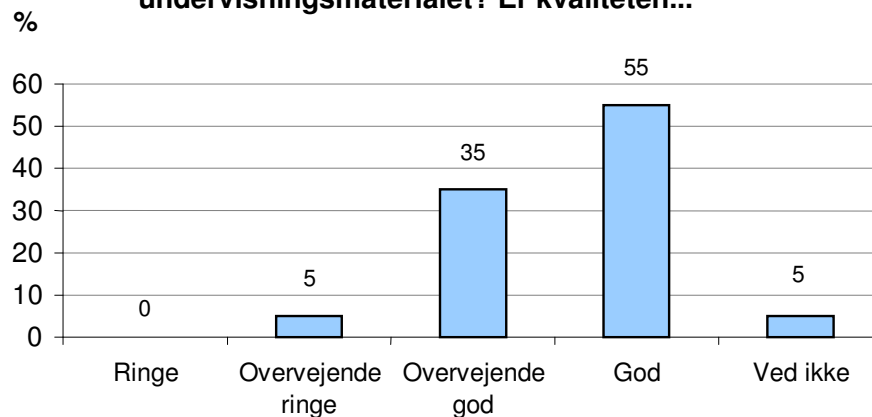
Hovedparten af deltagerne vurderer, at materialet indeholdt et passende mix af forskellige medier. Kun 5 % svarede, at de var uenige med dette udsagn mens 10 % dog var i tvivl om, hvorvidt de var enige eller uenige.

I hvilken grad vurderer du, at kursusindholdet har haft et passende niveau indholdsmæssigt (sværhedsgrad)?

Af besvarelsen fremgår det, at hovedparten (95 %) af deltagerne mener, at kursusindholdet i nogen grad eller i høj grad har haft et passende niveau indholdsmæssigt.

Hvorledes vurderer du kvaliteten af undervisningsmaterialet? Er kvaliteten...

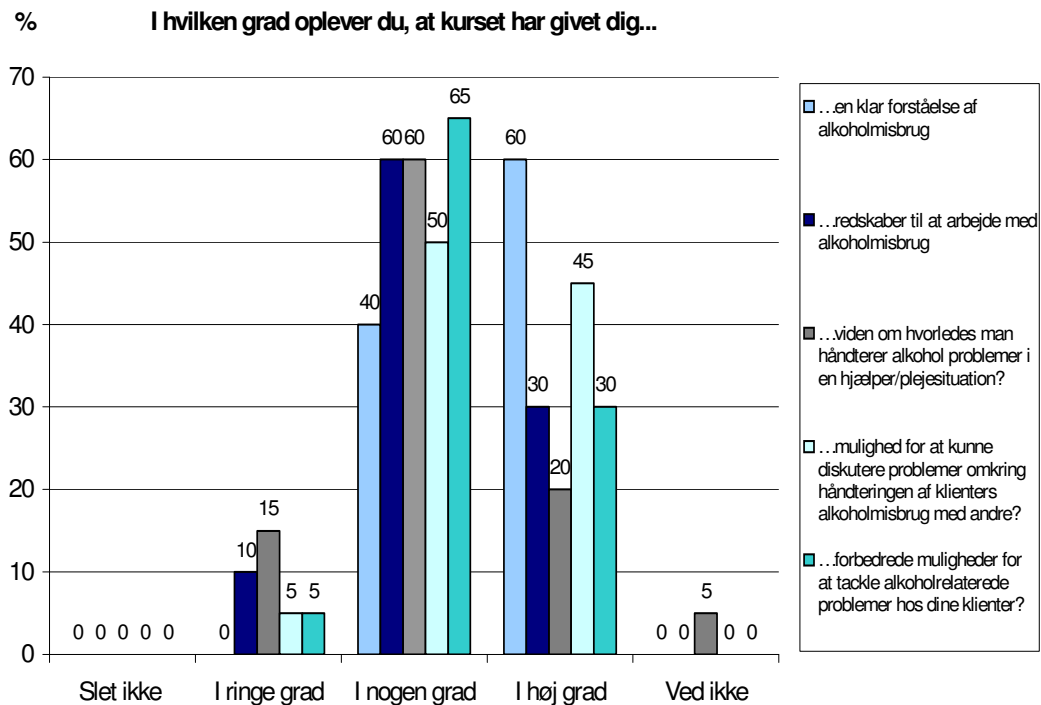
Hovedparten – hele 90 % af deltagerne vurderer, at kvaliteten af undervisningsmaterialet har været god eller overvejende god. Kun enkelte deltagere svarer, at de mener, kvaliteten har været overvejende ringe, mens en tilsvarende lille procentdel svarer, at de ikke helt ved, hvordan de skal bedømme kvaliteten af undervisningen..

Opsamling

Deltagerne på e-learning kurset *”Alkoholproblemer blandt klienter”* har i store træk været tilfredse med undervisningsmaterialets indhold, sværhedsgrad og omfang. Herudover har de betragtet variationen i inddragelsen af forskellige medier til præsentation af materialet som passende. Halvdelen af deltagerne mener dog, det kunne være en forbedring, hvis der blev inddraget flere videoklip.

Deltagernes vurderinger af eget faglige udbytte

De 20 deltagere blev bedt om at vurdere det faglige udbytte, de har fået ved at følge det nyligt overståede kursus. Af besvarelserne fremgår det, at deltagerne generelt har været tilfredse med kursets faglige indhold:

Samtlige deltagere vurderer, at de via kurset har opnået en høj grad af forståelse – eller i hvert fald nogen grad af forståelse – af alkoholmisbrug.

Hele 90 % af deltagerne på kurset mener, de i nogen grad eller i høj grad har fået redskaber med sig fra kurset, de kan bruge i arbejdet med alkoholmisbrug. Ganske få deltagere svarer, at de kun i ringe grad oplever, at de har fået redskaber med sig.

Hovedparten af deltagerne oplever, at de i nogen grad eller i høj grad har fået viden om, hvordan man håndterer alkohol i en hjælper/plejesituation. En mindre gruppe (15 %) mener, at deres udbytte af kurset i forhold til dette aspekt har været ringe, mens enkelte er i tvivl om, hvordan de skal svare på spørgsmålet.

Stort set alle kursusedtagerne (95 %) synes, at de i løbet af kurset har haft mulighed for at diskutere problemer omkring håndtering af klienters alkoholmisbrug med andre deltagere.

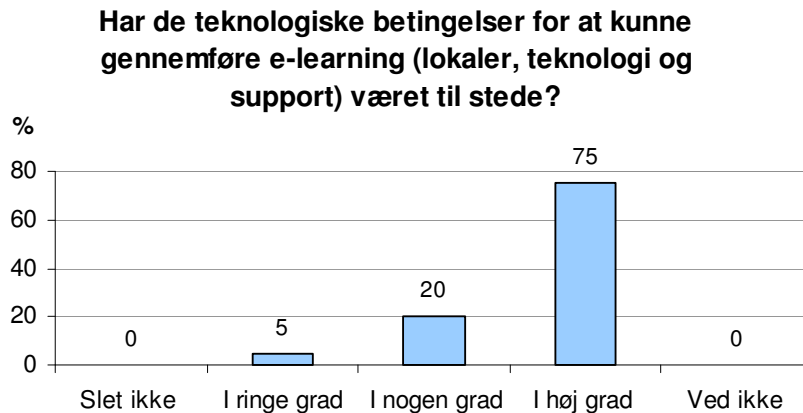
65 % af deltagerne mener, kurset har forbedret deres muligheder for at tackle alkoholrelaterede problemer hos deres klienter. 30 % giver udtryk for, at kurset i høj grad har forbedret deres muligheder, mens 5 % kun oplever at have fået et ringe udbytte af kurset i forhold til denne dimension.

Opsamling

Samlet set viser deltagerne besvarelser, at langt de fleste oplever, at de fagligt har fået udbytte af kurset. Selvom besvarelserne hovedsageligt fordeler sig indenfor de to positive kategorier "i nogen grad" og "i høj grad" er det dog værd at bemærke, at kun et af spørgsmålene har flest svar indenfor kategorien "i høj grad". Dette drejer sig om spørgsmålet, der handler om at opnå *forståelse* for kursets emne. Spørgsmålet omhandlende muligheden for at diskutere kursets emne med andre, der arbejder hermed, har en næsten ligelig fordeling indenfor de to kategorier. De resterende spørgsmål, der alle handler om, i hvilken grad deltagerne føler sig klædt på til at bruge det, de har lært på kurset, når de kommer hjem, viser en anden fordeling. Her synes deltagerne at være mere usikre på deres udbytte af kurset.

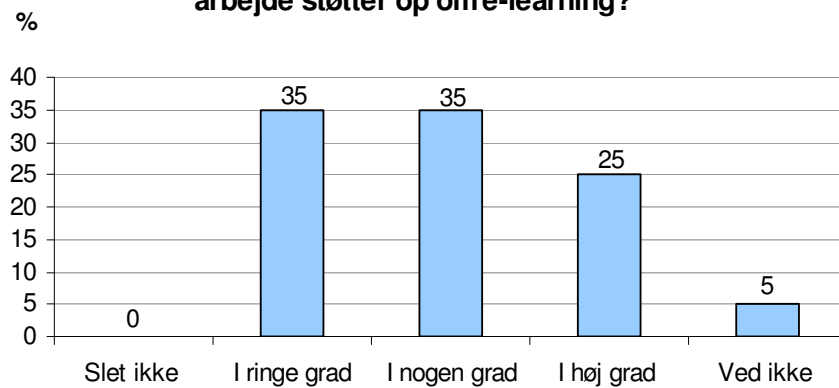
Teknologi og fysiske rammer

De følgende besvarelser viser deltagerne svar på spørgsmål om, hvordan de har oplevet, at de fysiske rammer for kurset samt teknologien har fungeret.

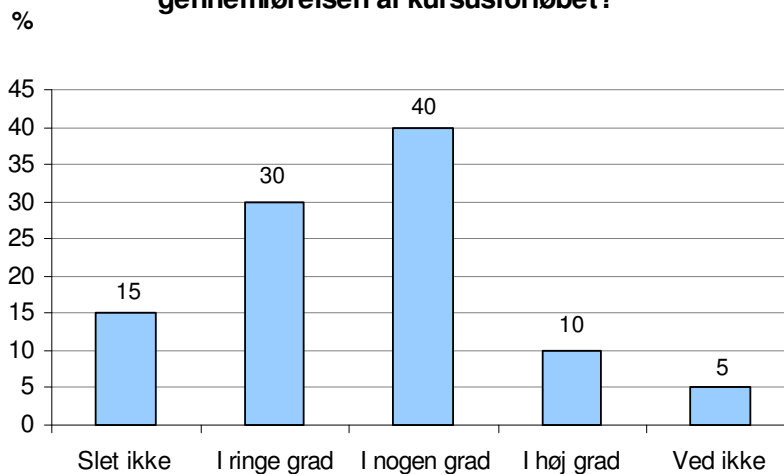
Det viser sig, at deltagerne generelt har været meget tilfredse med SoSu skolens lokaler, teknologi og support som betingelser for at kunne gennemføre kurset som et e-learning forløb. Kun 5 % giver udtryk for utilfredshed.

I hvilken grad oplever du, at de fysiske rammer på dit arbejde støtter op om e-learning?

60 % af deltagerne giver udtryk for, at de fysiske rammer på arbejdspladsen i nogen grad eller i høj grad har støttet op om e-learning. En tredjedel af deltagerne har dog haft dårlige erfaringer med de fysiske rammer på deres arbejdsplads, idet disse ikke støttede op om e-learning som undervisningsform.

Har der været tekniske problemer omkring gennemførelsen af kursusforløbet?

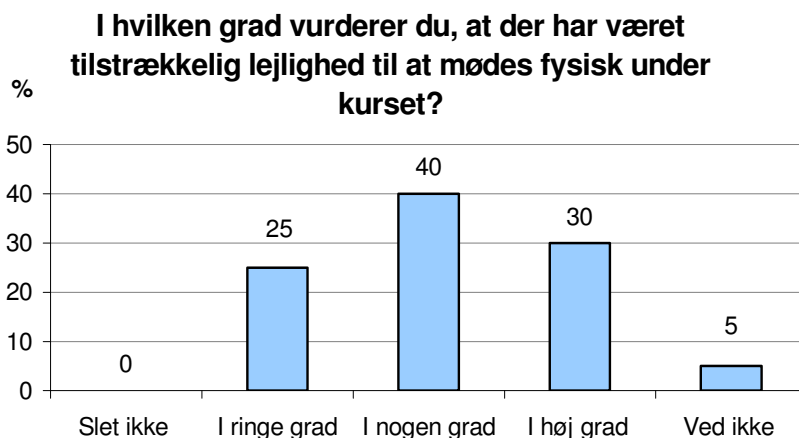
Det viser sig, at halvdelen af deltagerne mener, at der i nogen grad eller i høj grad har været tekniske problemer omkring gennemførelsen af kursusforløbet. De resterende deltagere svarer, at de ikke mener, der har været nogen problemer; eller i hvert fald kun i ringe grad.

Opsamling

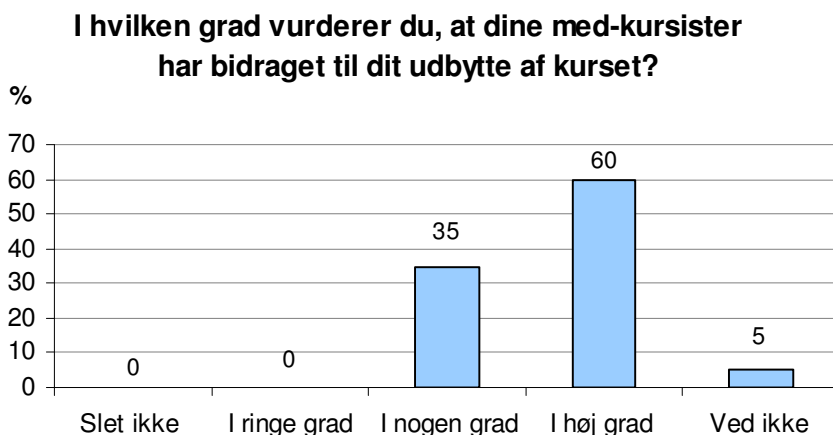
Alt i alt har deltagerne haft blandede oplevelser i forhold til kursets fysiske og teknologiske rammer. Mens deltagerne giver udtryk for tilfredshed med undervisningens fysiske rammer på SoSu skolen, er hver tredje deltager af den opfattelse, at deres arbejdsplads ikke har støttet op om kursusformen. Herudover har ca. halvdelen af eleverne oplevet, at der har været tekniske problemer i forhold til gennemførelsen af kurset.

Udnyttelse af egne, medkursisters og lærernes ressourcer

Svarene på følgende spørgsmål handler om, i hvilket omfang deltagerne har været tilfredse med den måde, hvorpå de ressourcer, lærere, medkursister samt den enkelte selv har, er blevet bragt i spil i undervisningen. Med ressourcer menes i denne sammenhæng viden og erfaring.

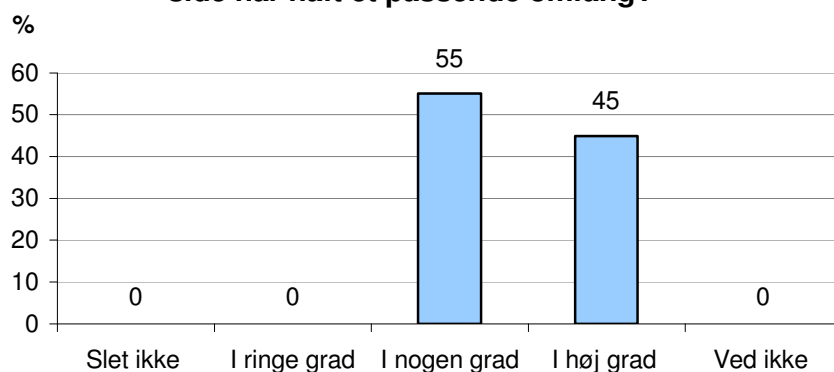

70 % af deltagerne har i nogen grad eller i høj grad været tilfredse med antallet af fysiske møder. En fjerdedel af kursisterne vurderer dog, at det ville have været at foretrække, hvis der oftere i løbet af kurset havde været lejlighed til at mødes fysisk. Det fremgår ikke af besvarelsene, om de synes, den ekstra tid skulle tilbringes med gruppen eller med lærerne. Enkelte er i tvivl om, hvorvidt de synes, den afsatte tid til fysiske møder har været tilstrækkelig.

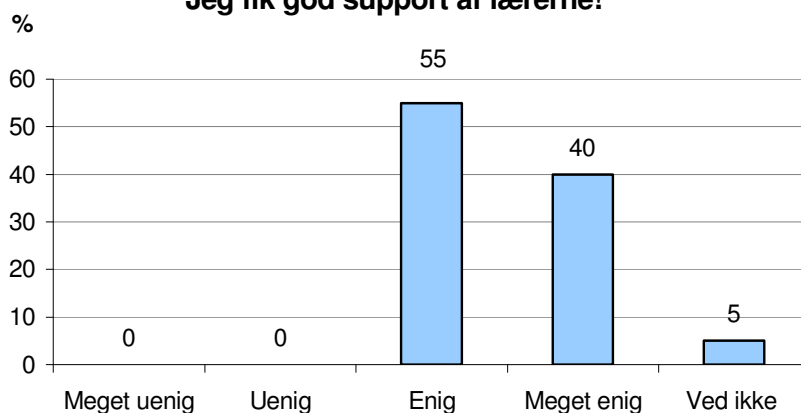
95 % af deltagerne giver udtryk for, at deres medkursister har bidraget til, at de fik et større udbytte af e-learning kurset.

I hvilken grad vurderer du, at dialogen fra lærer side har haft et passende omfang?

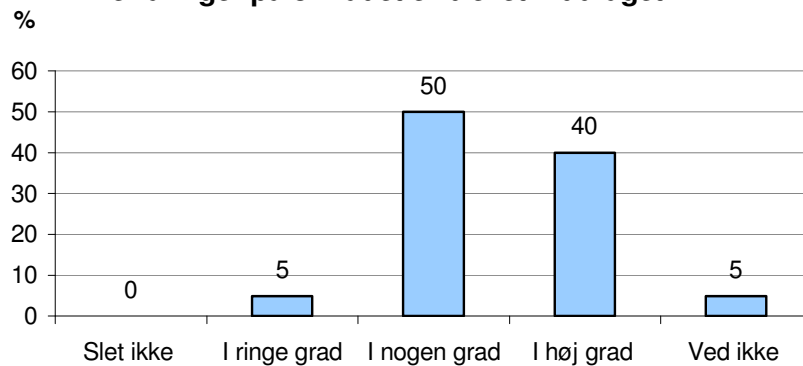
Af deltageres besvarelser fremgår det, at der samlet set har været rimelig tilfredshed med lærernes indsats. Lidt over halvdelen af deltagerne giver således udtryk for, at dialogen fra lærernes side har været af passende omfang, mens de resterende deltagere svarer, at den i høj grad har været passende.

Jeg fik god support af lærerne!

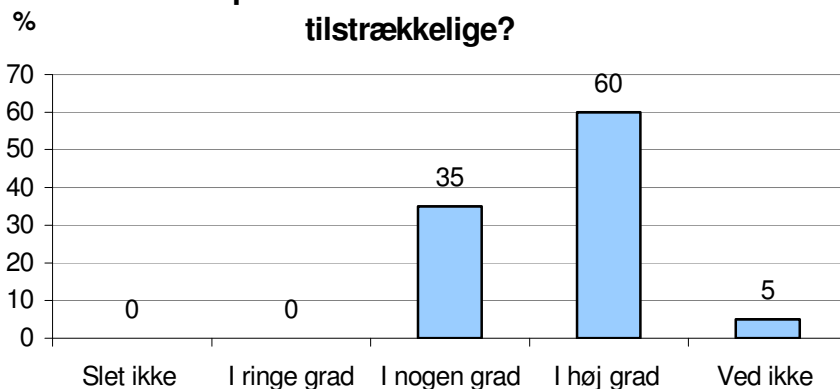
Stort set alle deltagerne (95 %) synes, de har fået god support af lærerne på kurset.

I hvilken grad vurderer du, at dine egne praktiske erfaringer på området er blevet inddraget?

Langt de fleste deltagere vurderer, at deres praktiske erfaringer i forhold til emnet er blevet inddraget i undervisningen. Kun 5 % giver udtryk for, at de oplever, at deres erfaringer kun i ringe grad er blevet inddraget.

I hvilken grad vurderer du, at mulighederne for selv at kunne påvirke kursusindholdet har været tilstrækkelige?

Hele 60 % af deltagerne mener, at de har haft tilstrækkelig mulighed for at påvirke kursusindholdet. 35 % har i nogen grad været tilfredse med den indflydelse, de har haft mulighed for at få, mens 5 har svaret "ved ikke".

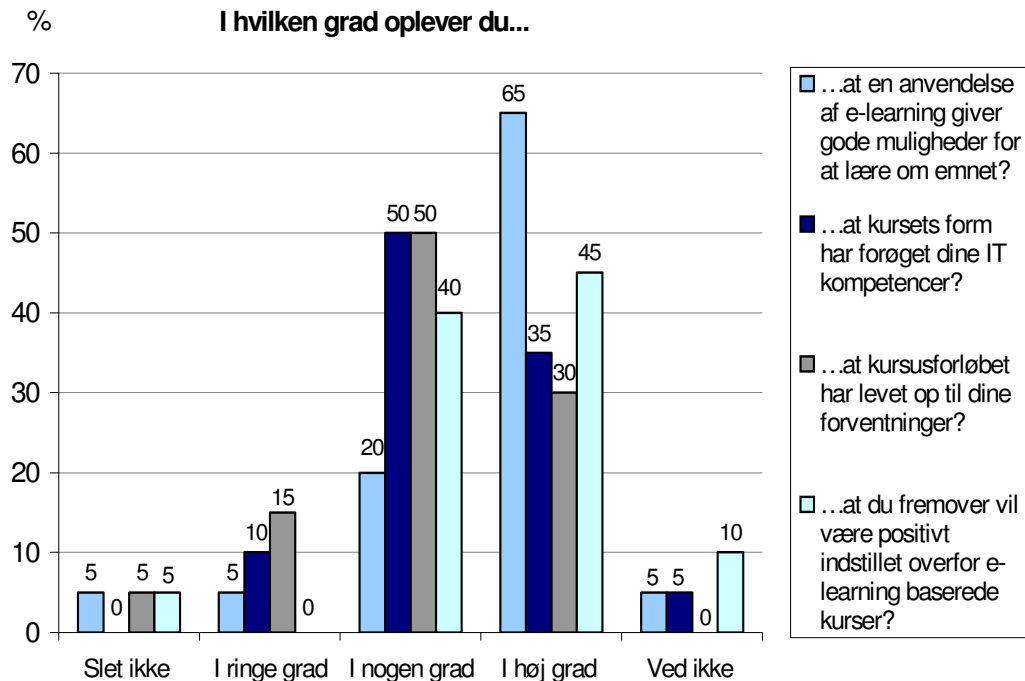
Opsamling

Ovenstående besvarelser viser, at deltagerne i høj grad har været tilfredse med den måde hvorpå lærer-, medkursist- og egne ressourcer er blevet bragt i spil i undervisningen.

Kursisterne har tydeligvis været meget glade for lærernes indsats; disse har givet en god support og har ført et passende antal dialoger. Også medkursisterne får megen ros. Dog ville hver fjerde deltager gerne have haft mulighed for at mødes fysisk noget oftere. Stort set alle har oplevet, at deres egne erfaringer er blevet inddraget i undervisningen, og at de har kunnet påvirke undervisningen undervejs i forløbet.

E-learning som undervisningsform

Deltagerne blev efter kurset bedt om at besvare en række spørgsmål omhandlende deres generelle indtryk af e-learning som undervisningsform samt deres lyst til fortsat at arbejde med e-learning; enten ved at fortsætte en dialog i forlængelse af det nyligt overståede kursus eller ved at deltage i et lignende kursus fremover.

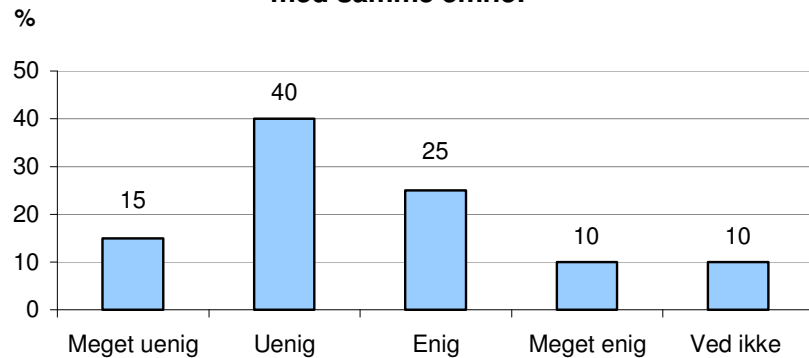
Hele 65 % af deltagerne mener, at e-learning er en undervisningsform, der i *høj grad* giver gode muligheder, når man gerne vil lære mere om emnet alkohol. 20 % af deltagerne mener, at anvendelse af e-learning i *nogen grad* giver gode muligheder, mens enkelte deltagere svarer, at de ikke synes, e-learning giver tilstrækkelige muligheder for læring i forhold til emnet.

Størstedelen af deltagerne (85 %) mener, at kursets form har bidraget til, at de har fået styrket deres IT kompetencer. Kun enkelte mener, at deres kompetencer i ringe grad er blevet forøget.

På opfordring til at vurdere kurset i forhold til de forventninger, de havde, inden de startede, svarer 30 % af kursisterne, at de i høj grad har fået indfriet deres forventninger. 50 % oplever at kurset i nogen grad har levet op til deres forventninger, mens en mindre gruppe på sammenlagt 20 % til gengæld mener, at kurset slet ikke eller i ringe grad har levet op til deres forventninger.

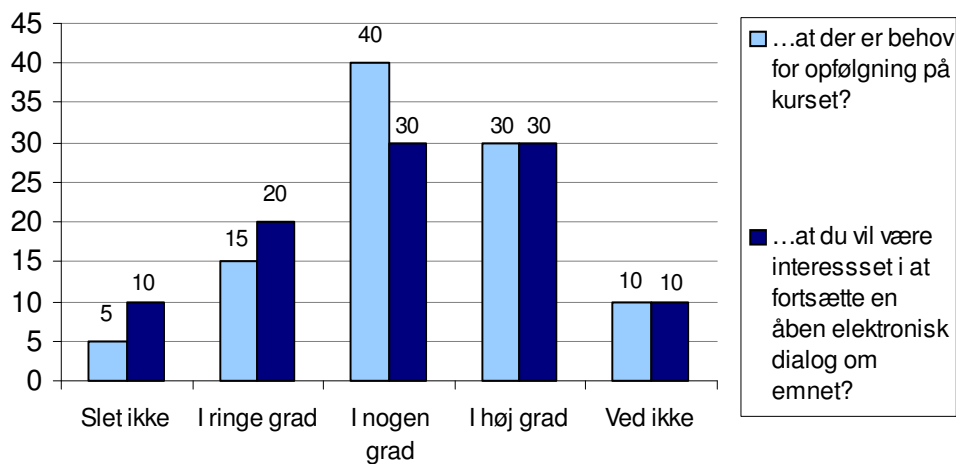
Størstedelen af kursisterne (85 %) giver udtryk for, at de i nogen grad eller i høj grad vil være positivt indstillede overfor e-learning baserede kurser fremover. Kun 15 % svarer, at de slet ikke vil være positive, eller at de ikke ved, om de vil fremover vil have lyst til at deltage i et e-learning baseret kursus.

Jeg ville hellere have fulgt et traditionelt kursus med samme emne!

55 % af deltagerne er tilfredse med, at kurset blev afviklet som et e-learning forløb, mens 35 % havde foretrukket at følge et traditionelt kursus om samme emne. De resterende deltagere er i tvivl om, hvorvidt de foretrækker den ene eller den anden kursusform.

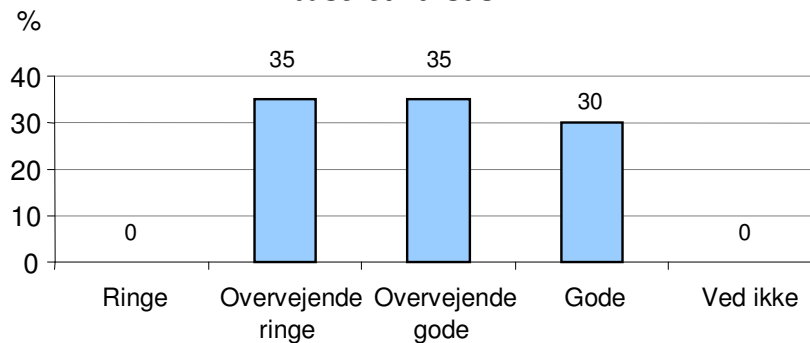
I hvilken grad oplever du...

Flertallet af deltagerne mener, der i nogen grad eller i høj grad er behov for en opfølgning på kurset, mens 20 % svarer, at de slet ikke eller kun i ringe grad synes, opfølgning er nødvendigt.

Der er stor forskel på deltagernes interesse for at fortsætte en elektronisk dialog om emnet efter kursets afslutning. 60 % har i nogen grad eller i høj grad lyst til at fortsætte en dialog om emnet. 30 % har slet ikke eller kun i ringe grad lyst, mens 10 % er i tvivl.

Hvorledes vurderer du dine egne kompetencer i forhold til at kunne gennemføre et e-learning baseret kursus?

En tredjedel af kursisterne mener efter at have gennemført kurset, at deres kompetencer i forhold til at kunne gennemføre et nyt e-learning baseret kursus er overvejende ringede. En tredjedel mener, deres kompetencer er overvejende gode, mens 30 % føler sig fuldt ud klædt på til at deltage i et sådant kursus.

Opsamling

Flertallet af deltagerne mener, der er behov for en opfølgning på kurset. Kun lidt over halvdelen har dog lyst til at fortsætte en elektronisk dialog i forlængelse af det nyligt overståede kursus, hvilket kan tolkes sådan, at der ønskes en opfølgning, hvor man mødes fysisk.

Langt de fleste deltagere giver udtryk for, at e-learning er en undervisningsform, der giver gode muligheder, når man gerne vil lære mere om emnet alkohol, og at kursusformen ydermere har bidraget til, at de har fået styrket deres IT kompetencer. Hovedparten af deltagerne vurderer således ikke overraskende, at kurset har levet op til deres forventninger.

Det er interessant, at selvom ca. hver tredje kursist havde foretrukket at følge et traditionelt kursus om samme emne, giver 85 % af kursisterne udtryk for, at de fremover er åbne overfor at deltage i et e-learning forløb. Ikke mindst set i lyset af, at lidt over halvdelen af deltagerne mener, deres kompetencer i forhold til at kunne gennemføre et nyt e-learning baseret kursus overvejende gode eller gode. Dette efterlader en forholdsvis stor gruppe, der ikke føler sig fuldt ud kompetente til at deltage i endnu et forløb, men som alligevel har mod på at tage udfordringen op.

Fordele og ulemper ved et e-learning forløb

Deltagerne fik efter kurset mulighed for at nævne op til tre fordele og tre ulemper, de oplevede som fremhævende ved et e-learning forløb. Når man ser på mængden af nævnte fordele og ulemper, ser tallene meget ens ud; det synes altså umiddelbart at have været lige så let for deltagerne at sige noget positivt som noget negativt om undervisningsformen.

Fordele

Følgende skema illustrerer de fordele, der ifølge deltagerne er ved e-learning.

Svarene er for overblikkets skyld inddelt i 5 overordnede temaer: "kommunikation", "fleksibilitet", "adgang til materiale", "kursusudbytte" samt "nyt i forhold til traditionel undervisning". Det skal understreges, at seks svar i første kategori ikke nødvendigvis afspejler, at seks kursister mener, at der er kommunikative fordele ved at deltage i et e-learning forløb. Samme kursist kan sagtens have flere svar i samme kategori.

Kommunikation	Fleksibilitet	Adgang til materiale	Udbytte	Nyt i forhold til traditionel undervisning
Hurtig kommunikation	Alle har adgang	Nemt og overskueligt	Lære nye ting	Mere individuelt undervisning,
Kommunikation med hinanden	Geografi er ligegyldigt	Oceaner af muligheder	At det øger indlæringen	Selvstændighed
Flere kan snakke sammen	Arbejde kan ske på lang afstand	Masser af materiale	At man udvider sin viden på to felter	Selv-lærende/aktiv i fht. Kursus
Kommunikation sammen med andre kursisdeltager	Kan arbejde, når det passer bedst	At få mere viden om alkohol	Lært at indhente informationer	Arbejde selvstændigt
Nemmere at nå hinanden via mails.	Arbejder når man har lyst	Finde meget materiale	Bedre til IT	Anderledes.
Nemt at have kontakt til gruppemedlemmer	Tid til fordybelse	Man kan søge på det man vil vide	Bruge søgemaskine	Selvstudie (afprøve det)
	Kan arbejde hvor man vil også på arbejdspladsen	Hurtig forbindelse til materiale	Man lærer pc	Varierende form for kursus frem for at sidde og høre en lærer der snakker
	Selv rådighed over tid	Nemmere at søge viden via internettet	Forbedre mine IT-skills	Kan fortsætte efter kurset
		Let at indhente viden fra internet.	At bruge IT (lære det).	
		Sjovt	Større pc viden Bedre IT-kendskab	
			Have kendskab til edb	

Kurstilrettelæggernes antagelse er, at når man tilrettelægger et forløb som et e-learning forløb, og undervisningens kommunikation dermed

kommer til at foregå over internettet frem for i klasserummet, så opnår man en forskydning af lærerprocesserne fra læreren til den lærende og samtidig:

*"en helt ny fleksibilitet i tilrettelæggelsen af arbejdet. Deltagerne kan kommunikere frit hele tiden og arbejde med deres materialer, der også er netbaserede, uanset hvor de befinder sig"*³

At den enkelte opnår fleksibilitet i forhold til tilrettelæggelsen af eget arbejde, samt at kommunikation er mulig når som helst og hvor som helst, er ønskværdigt, fordi det antages, at den der er aktivt arbejdende, opsøgende og problemsøgende og hele tiden udtrykker sig herom, lærer mest.⁴

De fordele ved e-learning, som kursisterne fremhæver, svarer meget godt til de fordele, der traditionelt fremhæves ved e-learning forløb; at inddragelsen af IT bevirker, at man kan kommunikere med andre kursusdeltagere uden fysisk at befinde sig det samme sted, og at man kan arbejde, hvor man vil, og hvornår man vil. Herudover ser flere kursister en fordel i at brugen af internettet giver mange muligheder for at indhente viden og en let adgang til kursusmaterialet. At de herudover samtidig får større erfaring med at bruge IT, og at kursusformen i sig selv er anderledes end det, deltagerne før har været vant til, er noget mange betragter som en fordel. I forhold til traditionel klasseundervisning er der således flere, der fremhæver det som positivt, at man i et e-learning forløb arbejder mere selvstændigt.

Ulemper

Følgende skema er en oversigt over det, kursisterne betragter som de væsentligste ulemper ved et e-learning forløb. Kursisternes besvarelser er inddelt i 5 temaer, der er fremtrædende i besvarelserne, samt kategorien 'diverse', som indeholder de besvarelser, der skiller sig ud fra de fem temaer.

Tekniske vanskeligheder	Manglende kompetencer	Pc i hjemmet	For tidskrævende	Kontakt til medkursister	Diverse
Når det tekniske ikke duer	Mangel på viden om pc	Mangel på pc hjemme	Over for lang tid,	Mangler fysisk kontakt	For lidt praksis,
Når det ikke fungerer	Svært når man ikke kender til computer	Ingen computer hjemme	At det kræver meget fritid	Mangler kontakt til medkursister	For lidt direkte faglig relateret og afprøvning
Et meget stort problem ved at få programmet ind på computeren på arbejde	Når det driller	At ikke alle have computer	Bruger megen fritid	Ingen fysisk kontakt	Der skal være klart aftaler om hvornår og hvordan grupperne skal arbejde sammen til konferencen
Strømsvigt	Når tingene forsvinder fordi jeg ikke er god nok	At alle ikke kan komme på internettet	Tidskrævende hvis man ikke er god til pc	For lidt fysisk kontakt	
Ingen netkontakt	Manglende IT kundskab	Adgang til internet	Tid	Geografisk stor afstand mellem gruppemedlemmer, så det var svært at mødes i fritiden på skolen	
Tekniske problemer	Har ikke så meget rutine	Alle kursisterne skal have adgang til en pc	Tidskrævende når man ikke har forstand på det.	Ikke så meget sammen med de andre kursister	
Defekte pc på	Meget indforstået pc sprog	Folk har ikke altid computer hjemme	Tager meget indlærings tid		
	Når man ikke har	Når alle ikke har	Tidskrævende		

³ www.sosunoeglen.dk

⁴ www.sosunoeglen.dk

skolen	meget forstand på det	hjemme-pc Ikke at have hjemme pc Når man ingen pc har hjemme Kræver internetadgang hjemme Når man ikke har adgang til computer	for begyndere		
--------	-----------------------	--	---------------	--	--

Når man kaster et hurtigt blik henover de ulemper, kursisterne har valgt at fremhæve ved et e-learning forløb, bliver det klart, at selve brugen af og adgangen til pc'er har fyldt meget.

Flere kursister nævner, at tekniske problemer har været en gene; ikke mindst fordi de ikke har følt sig kompetente til selv at løse de problemer, der opstod undervejs. Den problematik, der umiddelbart nævnes flest gange er imidlertid, at ikke alle har haft en pc med internet i hjemmet. Deltagerne synes altså at betragte dette som den vigtigste forudsætning for tilfredsstillende deltagelse i et e-learning forløb.

Selvom kursisterne som ovenfor nævnt synes, det er en fordel, at det er muligt at kommunikere med de andre kursister når som helst og hvor som helst, så er der også en bagside af medaljen. Kursusbeskrivelsen fremhæver, at deltagerne *"har kunnet være tæt på hinanden via nettet hele forløbet"*, men for flere kursister synes det ikke at have været tilstrækkeligt. Flere ser det som en ulempe, at man kun sjældent møder sine medkursister 'fysisk', og dermed ikke opnår den samme kontakt eller det samme sociale samvær, som man kan blive en del af på andre undervisningsforløb.

Alt i alt oplever flere kursister, at e-learning er en undervisningsform, der er mere tidskrævende end 'normal' klasseundervisning. Enkelte nævner endda, at det er et problem, at det lægger så meget beslag på *fritiden* at følge et e-learning forløb. Det tyder altså på, at nogle oplever, at grænsen mellem 'arbejdsdag' (uddannelse) og fritid bliver udvisket, når man følger et e-learning forløb.

Forbedring af kurset

Langt de fleste kursister benyttede sig af muligheden for at komme med forslag til, hvordan de mener kurset *"Alkoholproblemer blandt klienter"* med fordel kan forbedres.

Flere undervisningsdage

En række kursister foreslår, at der i forløbet bliver indlagt flere undervisningsdage (tilstedeværelsesundervisning). Der er dog forskellige ønsker til, hvordan den ekstra tid skal bruges. Nogle ønsker flere undervisningsdage, så de kan få mere viden om det emne, de skal arbejde med i grupper, *inden* det selvstændige gruppearbejde starter. Andre ønsker flere undervisningsdage, så det bliver muligt at få mere viden om *andre* emner end det, man gennem forløbet skal arbejde med i

sin gruppe. Ydermere er der enkelte, der ønsker mere tid til gruppearbejdet og til fordybelse i gruppens emne.

Mindske en gruppe deltageres oplevelse af, at kurset er for tidskrævende

Som det fremgik af de ulemper, deltagerne pegede på ved forløbet, var der nogle, der havde oplevet kurset som alt for tidskrævende. Blandt kursisterne er der forskellige bud på, hvad der skal til, for at deltagere på fremtidige kurser ikke får samme oplevelse. Enkelte forslår, at kursisterne fremover får mere viden 'påfyldt', sådan at de ikke skal bruge så meget fritid på at indhente viden. Flere deltagere giver dog udtryk for, at de ikke mener, utilfredsheden over tidsforbruget skal søges undgået ved at ændre kurset, men ved at forberede kursusdeltagerne bedre på, hvad de går ind til. Anbefalingen er, at fremtidige kursister før kurset informeres grundigt om, at det kræver en stor og selvstændig indsats at deltage i forløbet, idet man langt fra blot skal sidde på en stol og lytte til en undervisers guldkorn.

Pc til alle

Både de kursister *med* adgang til pc med internet og de kursister *uden* adgang til pc med internet synes enige om, at det er et problem, at ikke alle kursusdeltagere har adgang til pc med internet. Anbefalingen lyder, at man fremover sikrer, at alle deltagere har en sådan adgang. Forslagene til, hvordan man kan sikre dette lyder, at det enten skal fremgå af kursusmaterialet, at alle der ønsker at deltage skal have en pc hjemme, eller ved at de, der ikke har en pc med internet, tilbydes at låne en under kursusforløbet. Enkelte nævner, at det ydermere bør være et krav, at deltagerne før kurset kan bruge en pc på brugerniveau.

Yderligere anbefalinger

En enkelt kursist anbefaler, at man fremover sørger for, at de programmer, der skal bruge til kurset er lagt ind på en pc på deltagernes arbejdsplads. På den måde mindsker man generende tidsspilde og forsinkelser undervejs i forløbet.

En enkelt deltager anbefaler, at kurset i højere grad fremover bliver fagligt relateret, og at der eksempelvis inddrages cases, deltagerne kan arbejde udfra.

En enkelt kursist efterlyser workshops, supervision samt at kursusforløbet blev længere og modulopdelt.

En enkelt kursist anbefaler, at kursusdeltagerne fremover bliver sammensat, så de repræsenterer én faggruppe, hvilket kunne bidrage til en større fordybelse i emnet. Alternativt foreslår vedkommende, at der fremover sammensættes en mere tværfaglig gruppe, så deltagerne i stedet opnår en bredere viden om emnet.

Endelig opsamling

Når der i kursusbeskrivelsen står "*vi vil gerne gøre brug af den omstændighed, at multimedier og kreative IT-værktøjer nu er hver mand og kvindes eje*"⁵ henvises der til, at e-learning er et godt undervisningsalternativ i dag, hvor alle har adgang til computere.

Som det fremgik af kursisters indledningsvise besvarelser, havde kursusdeltagerne dog langt fra alle egen pc med internetadgang, hvilket efter forløbet blev fremhævet som en klar ulempe – af såvel de, som havde en pc, som af de, der ikke havde en pc. Kursisters egen

---

⁵ www.sosunoeglen.dk

anbefaling lyder således enstemmigt, at man i fremtidige kursusforløb bør sikre, at alle deltagere har en pc med internet i hjemmet.

Deltagerne på e-learning kurset "*Alkoholproblemer blandt klienter*" har i store træk været tilfredse med undervisningsmaterialets indhold, sværhedsgrad og omfang, og samlet set viser deltagernes besvarelser, at langt de fleste oplever, at de fagligt har fået udbytte af kurset. Svarene viser dog, at deltagerne oplever, at deres udbytte *i højere grad* består af viden end af kompetencer til anvendelse af den opnåede viden. Ønsker man at øge den generelle tilfredshed og altså opnå en endnu højere procentdel af deltagere, der *i høj grad* er tilfredse med det udbytte, de har fået, synes en mulighed at være at øge opmærksomheden på sammenhængen mellem kurset, og den konkrete arbejdssituation, deltagerne efter kurset vender tilbage til. Det vil derfor være hensigtsmæssigt at gøre undervisningen mere praksisorienteret ved eksempelvis at inddrage flere konkrete cases.

Kursisterne fremhæver, at man under kurset via IT kan kommunikere med andre kursisdeltagere uden fysisk at befinde sig det samme sted, samt at man kan arbejde hvor man vil, og hvornår man vil. Samtidig er der dog flere kursister, der har savnet fysisk kontakt til medkursister, og det fremhæves som en ulempe, at muligheden for at arbejde hvor som helst og når som helst let får den konsekvens, at e-learning bliver en undervisningsform, der opleves som meget tidskrævende, idet adskillelsen af undervisningstid og fritid bliver udvisket.

Hovedparten af deltagerne vurderer, at kurset har levet op til deres forventninger, og de betragter e-learning som en undervisningsform, der giver gode muligheder, når man gerne vil lære mere om emnet alkohol. Herudover bidrager kursusformen til at styrke kursisdeltagernes IT kompetencer.

Om det Web baserede kursusmateriale

Det internetbaserede læringsmateriale der er udviklet til Alkohol- kurset har en meget høj design- og layout mæssig kvalitet. Indholdsmæssigt vurderes materialet også at have en høj standard. Der er dog en række kursist udsagn som giver anledning til at overveje nogle forbedringer. Det viser sig, at kursisterne er lidt usikre overfor den situation som materialet tænkes anvendt i. Og netop udtrykket – tænkes anvendt i – peger på hvor skoen måske trykker. Kursisterne er ikke vant til i så høj grad som det er tilfældet i dette kursus sammenhæng at skulle navigere rundt efter egne interesser, nysgerrighed og videnbehov. Og det er netop ambitionsniveauet bag materialet: at det skal være så spændende og udfordrende at kursisterne selv kan "gå på jagt" efter godbidderne. Men noget tyder på at kursisterne ikke føler sig klædt på til denne "jagt". Der er flere af kursisterne som angiver, at de ikke har anvendt materialet særlig meget. Andre fortæller, at de ikke ved, om de har læst det hele og endelig fortæller nogle, at de ikke har været sikre på hvordan materialet skulle indgå i deres arbejde. Intentionerne om at lade kursistens egen læringsstil være udgangspunkt – og derfor ikke anviser nogle bestemte muligheder – eller veje i materialet som kan anbefales – giver nok nogle lidt for vanskelige betingelser for kursisterne. Evaluatoren vil i denne situation anbefale, at man tænker i at forbedre materialet ved f.eks. at tilføje følgende:

- Et tydeligt sitemap som giver en fornemmelse af det samlede omfang af materialet - det vil være en fordel for de kursister, som gerne vil have det hele med og berolige de kursister, som gerne vil være sikre på at have sat sig ind i hele materialet. Et sådant sitemap kan godt være tænkt utraditionelt evt. som et lille ikon i et skærmhjørne som markerer, hvor man er i materialeuniverset og hvor meget materiale man har set på. – Der er utallige eksempler fra computerspil på sådanne "way-point" faciliteter.
- En demo-tour gennem materialet som viser hvorledes man kan finde de forskellige elementer, og som gør opmærksomme på de meget fancy navigeringsknapper og funktioner som findes. Disse giver nemlig på den ene side et spændende og udfordrende materiale layout, og på den anden side kan de gøre det vanskeligere for kursisterne at finde rundt i materialet.
- Nogle opgavetyper som mere eksplicit forholder sig til læringsmaterialet ved eventuelt at henvise til bestemte oplysninger, eller sider det vil være hensigtsmæssigt at tage udgangspunkt i forhold til opgaveløsninger. – Eller ved direkte at opfordre til at kursisterne gør sig bekendte med visse materialeområder før de eventuelt beskriver nogle af de daglige egne problemfelter, som læringen tager udgangspunkt i.
- En mere tydelig didaktisk anvisning fra underviserne om hvordan materialet "tænkes anvendt" – samt nogle gentagne henvisninger i forløbet til bestemte pædagogiske overvejelser om hensigtsmæssige erkendelsesforløb, problemstillinger og løsningsstrategier.

Alt i alt kan det således anbefales, at der ved justeringen af web-materialet tages udgangspunkt i den kendsgerning, at netbaserede og skærmfremviste materialer ofte giver overblikproblemer. De efterhånden klassiske 3 orienteringskrav:

*Hvor er jeg i materialet?
Hvordan kom jeg herhen?
Hvad kan jeg foretage mig her?*

Vil det være en klar fordel at få adresseret. Det behøver ikke at betyde, at materialet skal gøres mere kedeligt og mindre udfordrende for de kursister som gerne vil følge nysgerrigheden og gå på opdagelse. Men mere, at der tages hensyn til de mange forskellige intelligenser og læringsstile som vil være repræsenteret på et kursisthold. Det vil derfor kunne anbefales, at der anvendes flere forskellige navigationsmetoder, men at der tydeligere angives "typiske veje i materialet" f.eks. som en analog til de farvede striber på gulvet i fysisk komplekse hospitalsmiljøer.

I den revision og forbedring af materialet, fra et, skal det understreges, meget højt kvalitetsniveau – vil det måske være hensigtsmæssigt at medoverveje de styrker som er identificerede i forhold til web-orienterede læringsforløb⁶

---

⁶ Juul-Olsen, Karsten: "Udfordringer og muligheder" En redegørelse om IT og læring, UVM. 2001

Styrker ved digitale web-baserede læringsmidler:

- *Materialetilgængelighed.* Artiklen/materialet kan nedtages af kursister til viderebearbejdning, og man slipper for at have bestilt klassesæt – eller have kopieret artiklen og kan bede kursister om at nedtage artiklen, når de er klar til at gå i gang med den.
- *Associative arbejdsmetoder.* En associativ vinkel på opgaven er mulig, idet man beder kursisterne om selv at tænke videre på emnet og søge videre på ord, som opstår i en brainstorming om emnet. Det gør det muligt at dreje opgaverne mod kursistinteresser og kan være med til at motivere kursisterne for arbejdet.
- *Nysgerrigheds stimulerende.* Når materiale kan findes et eller andet sted på Internet – behøver man ikke at begrænse emnekredsen, til det materiale som underviseren har bestilt hjem, eller det som er tilgængeligt på biblioteket. Underviseren kan derfor være åben for nye vinkler på stoffet, som undrer kursisterne, og som de er nysgerrige efter at gå videre med.
- *Kommunikation.* Der er mulighed for, at kursisterne kan sende e-post og spørge sig frem blandt deres netværk, kollegaer, eksperter eller andre kursistgrupper. Det gør det nødvendigt for dem at kunne formulere deres behov for information på en afgrænset og forståelig form. De må således formulere, hvorfor de henvender sig, hvilke overvejelser de har gjort sig, og hvad de specielt er på udkig efter.
- *Informationssøgning.* I bund og grund er det hovedforceen ved Internet, at underviseren kan stille opgaven: "Undersøg på nettet alt om dette emne." (dog afgrænset) Nu er det så op til kursisterne at gå på opdagelse ude på nettet, som jo efterhånden har så store informationsmængder, at opgaven med at undersøge alt kan lyde noget ambitiøs.
- *Afreportering.* Det digitale format på de oplysninger man henter ned på Internet gør det meget nemt at anvende materialet i en senere afreportering. I den forbindelse kan såvel billedmateriale og tekst anvendes også i papirformater og PowerPoint præsentationer, medens video- og lydfiler i sagens natur kan indgå i hypertext orienterede fremlæggelser i HTML-regi.

En revision som forsøger at holde alle disse og andre kvaliteter åbne samtidig med, at der skabes mere sammenhængende, integrerede og enkle strukturer for det samlede materiale (web og first-class) vil være en god forbedring.

Om lærerroller

De ændrede arbejdsopgaver, som underviserne skal omstilles til i forbindelse med e-learning, er det vanskeligt at få konkretiseret og praktiseret midt i det daglige arbejdspress i skolerne. Et er at proklamere, at fokus skal være på kursisterne læring – og oven i købet tilskrive disse ansvar for egen læring, – noget andet er at få omstillet praksis og rygmarvsreaktionerne efter det nye forbillede, hvor en

velmotiveret kursist gennem engageret eksperimenteren og målrettet aktivitet så at sige konstruerer sin egen bevidsthed og viden om de forskellige fænomener.

At det stiller store krav til underviserne er der ingen tvivl om – de skal omstille sig fra den altvidende bag kateteret og til proceskonsulenten ved kursistens side, eller som Apple University har fremstillet det: *"From the sage at the stage to the guide at the side"*. I denne omstillingsproces kan det være nødvendigt at se nærmere på de arbejdsopgaver, som er knyttet til undervisernes funktioner, når undervisningen er organiseret som e-learning).

Elsebeth Sorensen har formuleret nogle af disse opgaver således: "Læreren bør ikke være leverandør af information, ligesom lærerrollen ikke bør være "overleverende" i sin profil. Derimod bør hun være kommunikativt og interaktivt orienteret mod tilrettelæggelse og facilitering af læring med vægt på de metakommunikative handlinger." Derudover bør læreren praktisere "weaving" som beskrevet af Andrew Feensberg (Feensberg, 1989) hvori følgende aktiviteter er vigtige:

Kontekstualisering (åben diskussionen, udstikke rammer for den, sætte agenda)

Procesmåling (reagere på indlæg, og evt. misforståelser)

Meta-kommentering (problemer i kontekst, normer, dagsorden, etc., samt opsummering)⁷

Nogle af disse "weaving"-arbejdsopgaver kræver et markant skift i underviserrollen, og det kan være svært at omstille sig til de rammesættende, korrigerende og overbliksskabende funktioner som det virtuelle rum kræver. Mange af disse strukturskabende udfordringer til underviseren, vil vi også kunne identificere, når vi ser nærmere på skiftet fra fokus på undervisningen til fokus på kursistens læringsprocesser. Underviseren kan ikke "nøjes" med at levere et velforberedt og sammenhængende oplæg som læringsgrundlaget. Der skal tænkes i de forskellige kursisters forudsætninger, deres indlæringsmæssige styrker og svagheder, og i at få tilrettelagt en læringsproces, der matcher de individuelle forudsætninger. Her bliver overbliksskabende, rammesættende og korrigerende evner også sat i højsædet.

I forhold til disse overvejelser om lærerrollerne er det vigtigt at få defineret de opgaver som underviserne på Alkoholforløbene skal varetage. Den meget flotte evaluering af lærernes indsats har sin baggrund i nogle meget engagerede lærere som har brugt mange timer på stort set alle døgnets timer for at kunne sparre med kursisterne. Det er uholdbart at forvente et sådant engagement kan opretholdes over de 5 næste forløb – for ikke at tale om de forløb som skal forsætte i almindelig drift efter projektafslutningen. Det vil derfor være nødvendigt at få defineret nogle mere faste forventninger og time normeringer for lærerindsatsen.

---

⁷ IKT-baseret læring: interaktionen i centrum. Elsebeth Sorensen 99.

→ 6. sosuMedias evaluering

Et af de helt store spørgsmål eller arbejdsopgaver for at optimere alkoholkurset må være at få bragt et praksisnært indhold ind i kurset. Kursist citeret: "Det er et tværfagligt, bredt kursus om alkoholproblemer, men overhovedet ikke praksisnært." Ud fra kursistens synspunkt var det ikke en kritik af kurset, for vedkommende fandt at det havde været lærerigt at deltage, men i vores ører er det en meget væsentlig udtalelse, for den rammer lige ind i kernen af de alenlange diskussioner og anstrengelser med at udarbejde materialet som vi har brugt så meget tid på. Nemlig: Hvordan giver vi kursisterne de redskaber, som de har brug for, når de står i vanskelige situationer med de alkoholiserede brugere?

Sammenholder vi erfaringerne fra det forrige traditionelle alkoholkursus med erfaringerne fra dette kursus er vores oplevelse, at der ikke er særlig stor forskel på netop det udbytte. Nok har mange fundet ud af at indsamle informationer og få viden om alkohol via internettet og de faglige institutioner, som de har talt med i telefonen og besøgt. Det giver personlige kompetencer at være i stand til at søge viden og få oplysning og indsigt. Kursisterne er begyndt at lære at lære. Men hvordan omsættes denne viden til reel handling derude i arbejdssituationen? Hvordan oparbejdes en professionel holdning til jobbet - hvordan bliver man f.eks. bedre til at sætte personlige grænser, når en stor del af målgruppen har en Mother Theresa i maven? Hvordan ændres selvdestruktive adfærdsmønstre? Hvordan påvirkes indgroede holdninger?

Vores bedste bud på et sådant redskab ligger i kommunikationsrummet, hvor der er mulighed for at diskutere, udveksle og sparre både i kursusforløbet, men også gerne som ramme om et netværk i deltagerens arbejdsliv efter endt kursus - vi taler om livslang læring. Her skal vi blive bedre til at åbne kursisternes øjne for kommunikationsmulighederne ved at sparke diskussioner i gang, lave rollespil, provokere - i det hele taget få hul på debatten og problematikkerne. Vores ide med fortællingerne i websiten er, at de skal kunne være med til at sætte sådanne processer i gang. Vi håber, at de kan bruges bedre i næste kursusforløb.

Men et online kommunikationsrum åbner også op for at gå ind i tætte, praksisnære dialoger om de givne problemstillinger, som kursisterne står med i form af egentlig professionel supervision forestået af f.eks. en arbejdspsykolog eller anden terapeut. Mange eksterne undervisningstimer kan omsættes til online vejledning/supervision af dygtige fagprofessionelle kræfter. Vi har samtidig mulighed for at benytte de bedste på markedet, da man ikke skal ind og betale dyr transport, diæter osv. Det er selvfølgelig vigtigt at have kendskab til alkoholikerens specielle adfærdsmønstre, deres benægtelser og løgne for at kunne håndtere forskellige arbejdssituationer med aftalebrud, manipulation etc. Men vi skal hele tiden huske på, at denne nye kursusform åbner op for nye læringsprocesser, hvor vi har mulighed for at prioritere det tætte personlige udviklingsarbejde. Og det er her vi skal have fat for at få udviklet redskaberne til at håndtere problematikkerne ude på arbejdspladserne.

Det handler altså om stillingtagen til selve læreprocessen og om hvilke undervisningsformer der skal prioriteres: For vi har kun 5 fremmødedage at gøre godt med, og de har så rigeligt været fyldt med at lave problemformulering, indsamle materiale, materialeudvikle og fremlægge.

Samarbejde mellem os og underviserne

Undervejs i alkoholforløbet har vi haft en mistanke om at materialerne ikke rigtig blev brugt.

Det viste sig for en del kursisters vedkommende at være rigtigt. Der var tvivl om hvad det egentlig var, en troede de var en del af *First Class*.

Der blev givet udtryk for at det først var NU, hvor kurset var slut, at de havde tid til at kigge på dem.

Vi har snakket om at det bunder i manglen på samarbejde mellem os udviklere og underviseren. Da underviseren endelig kom på, var der kun tid til at få alt det praktiske på plads. Vi har ikke nået at tale om, hvordan man kunne integrere materialedelen og kommunikationsrummet bedre.

Det er glippet med forståelsen af værktøjerne allerede i workshopdagene.

Vores præsentation af materialerne:

vi lagde op til at de ikke behøvede at indprente sig alt, for de skulle nok få rigelig tid til at arbejde med materialerne i den kommende tid. Tog vi for let på præsentationen mht. hvordan der logges på, hvorfra man gør det osv., fordi vi regnede med at de blev ledt ind i materialerne automatisk?

Vidste vi for om lidt om hvad hinanden gjorde?

Vidste vi nok om hvad hinanden tænkte? Underviser – Udvikler?

Den vigtigste faktor i materialedelen er, at det udvikles i et tæt samarbejde mellem underviseren og udviklerne. Hele materialedelen skal lægge sig tæt op af det som vejlederen/underviseren ønsker at tage afsæt i. Det skal støtte op om den debat, de diskussioner, ja alle de undervisningsmåder og

metoder der giver mulighed for at komme omkring det indhold, som stort set samtlige kursister efterlyser, nemlig det praksisnære.

Materialedelen skal afspejle kursisters egen verden, de problematikker de står i til halsen, den skal visuelt være med til at "fastfryse" de situationer og oplevelser der er en del af deres hverdag, så de står stærkere på nethinden når de skal arbejde med dem og ikke mindst sig selv undervejs. Den skal provokere, igangsætte, støtte op omkring de ting der sættes i gang i konferencerummet.

Indirekte skal kursisterne også her selv være med til at "bygge" kurset/materialedelen op.

Der skal være hele tiden være en ping pong mellem konferencen og materialerne.

Udviklere og undervisere skal i samarbejde arbejde på at undgå at overføre den traditionelle klasseundervisning til det nye e-learningforløb, således at opgaver der før blev løst i klassen, nu løses over nettet. Her bliver det nemlig svært at udnytte de muligheder som det visuelle i materialedelen giver til at igangsætte diskussioner, refleksioner etc. Materialedelen kan derfor gå hen og blive tom æstetik eller lidt ligegyldig, og ikke en brugbar og integreret del af forløbet.

Kursusudbytte

Som tidligere nævnt er der redskaber de ikke har fået på hverken det ene eller andet kursus.

En tydelig forskel har derimod været energien, engagementet, sammenholdet i grupperne.

- kursisterne har været i centrum – mat. udviklet til dem, 24 timers support, mulighed for at arbejde på skolen uden for arbejdstid, indflydelse på kursets indhold/tilrettelæggelse, brændende underviser.

→ 7. fælles anbefalinger

På et evalueringsmøde med deltagelse af de interne aktører i dette første e-forløb drøftedes de generelle erfaringer i forløbet. Mødets klare mål var at transformere evalueringsteksterne til nogle klare og handlingsanvisende *anbefalinger*, der skulle sikre at de vigtigste erfaringer blev gjort anvendelige for tilrettelæggelsen af det kommende Alkohol-forløb, der skal gennemføres i efteråret 2004. Der var stor enighed blandt deltagerne om de vigtigste anbefalinger og derfor kalder vi dem for *fælles anbefalinger*.

1. anbefaling

Mere præcis markedsføring

Vi skal forklare kursets form og indhold bedre for vores kunder. Ikke mindst skal vi blive bedre til at fortælle præcist og klart om det nye ved e-forløbene i forhold til den traditionelle kursusform.

Det er vigtigt at kommende deltagere får de rigtige billeder af aktiviteterne allerede i det første møde med kursusbeskrivelsen. Kursets form skal forklares som mere praksisnært end netbaseret, blandt andet for at sikre, at kursets egentlige pædagogiske nydannelse kommer tydeligt frem.

Endvidere skal det forklares, at der i sådanne kursusforløb forekommer mere hjemmearbejde, end i almindelige forløb og at deltagerne har en klar interesse i på denne måde at udvikle nye kompetencer.

Fremover vil der blive krævet adgang til pc og internet fra hjemmet eller fra arbejdspladsen som betingelse for deltagelse.

Deltagernes arbejdspladser vil blive gjort bekendt med deltagerens behov for at komme på *First Class fra arbejdspladsen og arbejdsgiverne vil blive bedt om at have dette klaret*, inden kurset starter.

Til gengæld fastholder vi, at der ikke kræves særlige IT-forudsætninger for deltagelse.

Det skal også gøres klart, at skolen *ikke* har ansvaret for hjemmets eller arbejdspladsens *tekniske* funktioner.

2. anbefaling

Forskellige deltagergrupper

Der er stor forskel på den enkelte deltagers læringslyst og motivation og også på deres IT-mæssige og faglige niveau.

Der vil ofte være en gruppe, der har svært ved at håndtere de nye og mere selvstændige rammer.

Vi mener ikke at denne gruppe kan støttes ved at lave flere IT-tilbud i form af programmer, netbaserede vejledninger eller hjælpefunktioner.

Problemet om den svage gruppe skal løses med personlig vejledning.

På den anden side mener vi ikke, at det fremmer denne gruppes motivation at etablere én gruppe, hvori de udpegede såkaldte svage lærende befinder sig. Det vil føre til inddeling af forløbet i a og b grupper og det vil ikke understøtte dem, der har svært ved at komme i gang.

Derfor vil vi anbefale et forsøg med en mentorordning i næste forløb.

Der er ofte adskillige vejlederkræfter tilknyttet kursisterne, ikke mindst på fremmødedagene, på IT-området, og denne vejlederfunktion vil vi udbrede til en generel mentorordning i forhold til de enkelte grupper.

Gruppementoren vil kunne have et godt blik for specielle behov hos gruppemedlemmer og vil opbygge et tillidsforhold under forløbet.

Mentorerne er ikke nødvendigvis faglige specialister, det er kun lærerne og ældre kursister, men mentorerne kan på alle mulige måder virke støttende og motiverende for især de svagere lærendes udvikling.

Som gruppementorer kunne tænkes: lærere, sosuMedia, tidligere e-kursister (se nedenfor) og andre ressourcer tilknyttet forløbet.

I forbindelse med evalueringen af *Alkohol 2* vil vi sætte særligt fokus på, hvordan denne mentorordning har virket. Virker den godt, vil den blive en del af vores e-koncept.

3. anbefaling

Introforløbet

De første to træningsdage præger i høj grad kursisternes oplevelse af resten af forløbet. Derfor mener vi, at det er meget vigtigt at kvaliteten af disse to dage er helt i top.

Vi ønsker at kursisterne blive introduceret til det nye læringsmiljø på en rolig, overskuelig og inspirerende måde.

Det betyder at vi fremover vil undgå at blande for mange opgaver sammen. Og at vi vil organisere dagene mere enkelte og med mere luft omkring de enkelte elementer.

Første introdag kommer til at handle mest om træning og skrivning i *First Class*, men anden introdag kommer til at kredse om brug af multimedierne.

De faglige aktiviteter dæmpes lidt ned og knyttes direkte til disse træningsaktiviteter.

Målet med introdagene er at gøre kursisterne klar til at kunne håndtere det nye læringsrum på en tryk og god måde.

4. anbefaling

Kommunikationsrum og materialerum

Vi anbefaler at vi fremover har en langt mere præcis opdeling af, hvad kursisterne skal foretage sig hvor. Der skal fremover udelukkende skrives i *First Class*, ikke på webstedet og kursisterne skal have en klar fornemmelse af, hvad de bruger multimedierne til og hvad de bruger konferencerne til.

Det medfører også en forenkling af konferencerne, således at der bliver tale om en dobbelt forenkling: der skrives kun i *First Class* og der skive færre steder i *First Class*.

Der bliver kun tale om en slags logbøger for kursisterne: alle kan læse, kun logbogsejeren skrive. Og der bliver tale om en forenklet og meget simpel konferencestruktur: fælles og gruppe. Alle kursusinformationer skal være tilgængelige i hovedkonferencen – de skal ikke ligge på webstedet.

Kursisterne bliver instrueret om, at hvis de skal skrive private ting – til medkursister eller til en mentor eller lærer, så skal det ske gennem mailsystemet.

Vi forventer at disse ændringer giver en meget stor forenkling af kursisternes arbejde.

5. anbefaling

Multimediematerialer og samarbejde

Fremover skal det sikres at multimediematerialerne er en følge af den overordnede tilrettelæggelse af forløbet som helhed og skal fungere som et integreret element deri.

Det kræver at der har fundet et godt samarbejde sted mellem lærere og udviklere allerede fra det øjeblik, hvor forløbene designes.

Dette samarbejde er yderst nødvendigt, hvis materialerne skal sikres den størst mulige pædagogiske og faglige relevans.

6. anbefaling

Fra scene til scenarie

Vi anbefaler slutteligt at der arbejdes eksperimenterende med at udvide vores multimediescener til længere scenarieforløb, hvor det er muligt at lægge et lidt mere udfoldet narrativt univers ind.

Det kunne være interessant at prøve denne lidt mere udfoldede historie i de kommende Sorg og krise e-forløb. Udviklingen af disse lidt længere scenarier kræver imidlertid en godt samarbejde mellem lærere og udviklere for at være relevant for kursisterne.

→ 8. projektlederens sammenfatning

Efter hver enkelte af de 6 e-forløb under Socialfondsprojektet vil der blive udfærdiget en *sammenfatning*. Til slut vil alle sammenfatninger blive samlet til et skrift med titlen *Fra klasserummet til fleksibel læring; hvad har vi lært?*

Målet med sammenfatningerne er, i kort og præcis form og gennem at uddrage essensen af de evaluerede erfaringer, at bidrage til vores viden om forskellene mellem den traditionelle kursusform og den fleksible og IT-støttede kursusform.

Deltagernes udbytte

Et flertal af deltagere oplever, ofte efter hårdt arbejde og en del modstand, den fleksible form som udfordrende, udviklende og motiverende. De har stor indsigt i, at den kursist, der arbejder aktivt, selvstændigt og problemløsende, faktisk også lære mere end den passive kursist, der udsættes for indlæring.

Flere af kursisterne har også indsigt i, at de *lære at lære*. At de med andre ord får træning i nogle teknikker til selv at opsøge og bearbejde ny viden.

Den traditionelle kursusform bygger normalt på gennemtilrettelagte forløb, hvor kursisten kan agere i et veldefineret lineært forløb fra emne til emne og opgave til opgave.

Den fleksible læring, sådan som vi anvender den, stiller derimod krav til kursisterne om at opøve en vilje til selvstændigt at tage initiativer, gå ind i mindre tilrettelagte processer, bearbejde det de finder og præsentere det for de andre.

På den måde understøttes en mere bæredygtig faglighed og udviklingen af den enkeltes evne til at være offensivt lærende.

Imidlertid er det også klart, at disse fordele kun opnås i relation til den stærke gruppe af deltagere.

Den svageste gruppe af deltagere, der eventuelt både er IT-svage og har en stærk forventning om gennemtilrettelagt undervisning, har modstand mod den fleksible læring. De finder den utryk og uoverskuelig. Modstanden kan antage en sådan karakter, at hele forløbet blokeres for denne gruppe. Og hvis det er tilfældet, er der ikke opnået noget med en fleksible form. Traditionel klasseundervisning ville have været lige så godt eller skidt for denne gruppe.

I mellem disse grupper ligger en midtergruppe, der ofte vil være lidt modvillige i starten, og føler sig noget usikre, men som i løbet af arbejdet i stigende grad opdager gevinsterne ved den nye form. Og dermed personligt begynder at udnytte de muligheder, de nye rammer giver.

Det er vores opfattelse, at alle grupper kan få udbytte af den fleksible læring. Men hvis fordelene også skal komme de svagere grupper til gode, så kræves der nogle helt afgørende indsatser fra institutionens side:

- ⇒ der skal være gode, rolige introduktioner og træningsmuligheder
- ⇒ der skal være mulighed for ekstra vejledning om nødvendigt
- ⇒ der skal være rigeligt med vejledere til disposition, både ved fremmøde og i det virtuelle rum
- ⇒ der skal arbejdes i et tempo, der giver alle mulighed for at deltage
- ⇒ de svageste kursister skal eventuelt have en personlig mentor til rådighed under hele forløbet.

Uden disse indsatser vil den fleksible IT-støttede form ikke være gavnlig for denne gruppe kursister.

Personlige kompetencer – motivation

Den fleksible form er yderst velegnet for kursister, der er interesseret i at udvikle sig fagligt og personligt. Der er meget høj motivation i at arbejde selvstændigt, at kommunikere over nettet, at arbejde med materialer der bruger alle sanser og at bruge IT til at præsentere en opgave eller et projekt.

For de interesserede giver den nye form meget store muligheder for at lære noget nyt og for at træne i de moderne teknologiske teknikker. Denne type kursister vil føle klasserummet kedeligt og umotiverende og de vil ikke kunne dyrke deres iver og talent.

Den største gevinst omkring de personlige kompetencer findes imidlertid hos den brede midtergruppe af kursister. Hvis det lykkes at vende skepsis og modstand til interesse og motivation, vil denne gruppe opleve nogle meget afgørende udviklinger omkring deres personlige evne til at håndtere nye måder at arbejde på, nye kommunikationsformer og en ny måde at opfatte sig selv som lærende på.

I bedste fald betyder den fleksible form at denne brede gruppe af kursister udvikler sig fra en passiv modtagende indstilling til viden til en aktivt opsøgende. De personlige kompetencer, der opnås i denne forandring, vil formentlig præge mange af disse kursisters indstilling fremover.

Denne bæredygtighedsgevinst kan som regel ikke iagttages ved traditionelle kurser. Traditionelle kurser forandrer i bedste fald deltagerens viden, men ikke deltagerens indstilling til sig selv som lærende og kun sjældent deres handlingskompetencer.

Fagligheden

Men betyder IT og personlig kompetenceudvikling ikke, at fagligheden forsvinder?

Det viser sig, at det er meget vanskeligere at svare enkelt på dette spørgsmål, end først antaget. For hvad er *faglighed*?

Et godt traditionelt kursus tilbyder kursisten en stor vidensmængde, som gennemarbejdes via opgaver og projekter.

Problemet synes at være holdbarheden af denne nye viden. Mange af kursisterne i det fleksible forløb henviste i deres evaluering derimod til, at det faglige ligesom "sad bedre fast", når man selv skulle arbejde for at finde og bearbejde viden.

Så selv om det faglige synes at blive presset i de fleksible forløb, fordi der er aktiviteter som IT og kommunikation, så handler det mere om, at de faglige fremskridt opnås på *en anden måde*, idet de knyttes til stærkere personlige kompetencer og mere motivation.

De personlige kompetencer og motivationen fører ofte til, at kursisten bliver ved med at udvikle sig fagligt efter kursets afslutning.

De fleksible kurser handler derfor mere om at sætte holdbare faglige udviklingsprocesser i gang, end at tilføre kursisten en bestemt vidensmængde på kort tid.

Men igen forudsætter disse gevinster at kursisterne så også faktisk er aktivt lærende. En svagere gruppe kursister, der ikke støttes tilstrækkeligt, vil ikke opleve disse gevinster, men vil tværtimod blokere overfor såvel faglig som personlig udvikling.

Det praksisnære

En af de helt klare gevinster ved disse fleksible e-forløb er, at det er muligt at opnå en stærk sammenhæng mellem kurset og den daglige jobpraksis.

Selve tilrettelæggelsen af e-forløbet inviterer til en sådan sammenhæng.

Det er klart at der er uhørt store læringsfordele ved at kunne afprøve ny viden i praksis og senere få erfaringerne gennemarbejdet – og ved at kunne bringe konkrete problemer fra jobbet direkte ind i kurset. Men igen har det vist sig, at der er nogle afgørende forudsætninger for, at dette lykkes.

Den første forudsætning er, at deltagerne faktisk engagerer sig som aktive lærende. Ellers udnyttes denne vekselvirkning ikke.

Den anden forudsætning er, at e-forløbet ikke udgør et lukket og udfyldt forløb, der ikke indtænker denne vekselvirkning i praksis. Hvis det sker, opstår der et spændende og ofte udbytterigt, men parallelt, fagligt forløb mellem kursus og jobpraksis.

Faktisk viser det sig, at begge forudsætninger skal være opfyldt for at den potentielle praksisnære gevinst også bliver indløst.

Ofte vil man starte eksperimenter med e-forløb med, at lægge det gamle indhold ind i nye IT-støttede former. Det kan give gode gevinster, men giver ingen praksisnære gevinster.

Det vi her har lært er, at udvekslingen mellem kursus og praksis skal indtænkes som en vital del af kurset og der skal skabes rum til denne udveksling.

IT og kommunikation

Når e-forløbene i høj grad baseres på IT-redskaber og kommunikation over nettet, så betyder det også, at e-kurserne i sammenligning med traditionelle kurser tilfører deltagerne aktive og afgørende teknologiske kompetencer.

Der stilles krav om sådanne kompetencer overalt og der er ingen vej uden om.

De traditionelle kurser kan ikke, heller ikke selv om man bruger pc undervejs, på den samme stærke måde træne deltagerne i at skulle bruge IT-teknikkerne til at arbejde, opsøge, bearbejde og kommunikere. Det er en af de mest indlysende gevinster ved den fleksible IT-støttede form. Og udbyttet af IT-træningen bliver så meget desto større, fordi IT-træningen uophørligt er knyttet til det faglige arbejde og til deltagernes virkelighed.

Derved opnås der en særlig IT-gevinst, der hedder *relevans*. Og med relevansen kommer *motivationen*.

Men igen forudsætter disse gevinster og fordele, at kursisterne bliver trænet grundigt i værktøjerne, så alle deltagere *også i praksis* har mulighed for at høste frugterne.

Et klart problem her kan, til sammenligning med et traditionelt forløb, være, at en gruppe deltagerne føler, at de skal lære for mange nye ting på én gang. Hvis denne følelse tager over, opnås gevinsterne ikke – og et traditionelt kursus vil give samme eller bedre udbytte.

Der stilles derfor store krav til tilrettelæggelse og gennemførelse af et e-forløb med disse deltagergrupper. Det skal sikres at alle grupper af deltagere har mulighed for at tilegne sig og bearbejde det nye i et fornuftigt tempo. Og det skal sikres at de kursister, der har svært ved dette, får mulighed for særlig personlig opmærksomhed.

Multimedier i stedet for papir

Det er vores klare erfaring, at deltagerne føler en meget stor og ny motivation ved at arbejde med spændende materialer, der benytter alle udtryksformer.

Den typiske kursist hos os er ikke begejstret for alt for store tekstmængder. Mange foretrækker det visuelle og auditive og multimediematerialerne giver alt andet lige store fordele på motivationssiden.

Denne konstatering har imidlertid ikke ret meget med forskellen på traditionelle og fleksible kurser at gøre, for i princippet kunne man ligeså godt arbejde med multimedier i klasserummet.

Og deltagerens fascination af multimedierne betyder ikke automatisk at de bliver aktivt lærende i stedet for passive indlæringsobjekter. Fordelene ved multimedierne opnås således kun, hvis de indtænkes som en integreret og dynamisk del af selve den fleksible og aktive proces som helhed.

Hvis multimediematerialerne bliver integreret i deltagerens faglige processer og understøtter såvel motivation som lysten til at gå videre med egne erobringer, så realiseres gevinsterne ved de nye materialer. Det kræver et meget tæt samarbejde mellem dem der skaber materialerne og dem der tilrettelægger forløbene pædagogisk. Ellers bliver multimedierne til uvendig glasur, der lige så godt kunne fungere i klasserummet.

Viden og fortælling

Forskellen på at basere det pædagogiske design på viden eller fortælling er meget stor. Begge dele kan fungere i de to former for kurser.

En ægte fortællingsbaseret pædagogik kræver imidlertid et mere åbent rum, længerevarende processer, udveksling mellem fortællingens stof, den daglige erfaring, og læringsrummet – og muligheden for at lære at udtrykke sig mangfoldigt.

Disse forudsætninger findes sjældent i korte traditionelle kurser, der derfor rammesætter mere til formidling af viden.

Netop den fortællende tilgang kan understøtte svagere gruppe af kursister, der har modstand overfor at arbejde med de ofte mere abstrakte vidensformer.

Så selv om begge former for processer kan fungere i begge rum, så er rammerne i de mere frie og udstrakte e-forløb langt bedre til at fremelske og kvalificere fortælleformen.

Den store fordel ved fortælleformen er, at den bygger bro mellem det faglige og det personlige og denne brobygning har klart bedre vilkår i længerevarende og mere selvstændige forløb, end i traditionelle klasserumsmiljøer.

Samtidig er fortællebaserede multimedier i høj grad med til at inspirere og motivere til selv at fortælle og til at ville lære at fortælle med mange slags udtryk. Store mængder traditionel fagtekst motiverer ikke til fortælleaktiviteter.

Fortælleformen er netop et af de redskaber, der kan bruges for at få den svagere gruppe af kursister med i forløbene, således at de også kan opnå den nye forms *øvrige* fordele.

Holdbarhed

Skal man pege på et af de elementer, hvor forskellen mellem traditionelle kurser og de nye e-kurser træder klarest frem, så er det omkring begrebet *holdbarhed*.

Allerede i løbet af dette første e-forløb har en gruppe af kursisterne vist klare tegn på, at det de har arbejdet med er blevet solidt forankret og at processerne har givet energier og lyst til at gå videre efter kurset.

Det er dels fremgået af mange af evalueringerne fra deltagerne, dels har en gruppe deltagere vist det ved at være interesserede i at fortsætte med en række aktiviteter efter kurset.

Når vi siger at holdbarheden er et vigtigt forskels-parameter, så er det ud fra en definition af holdbarhed, der siger, at det er et væsentligt mål for læreprocesserne, at deltagerne får energi, lyst og værktøjer til at

bruge det lærte fremover og til at opsøge nye og udviklende aktiviteter efter kurset.

Det betyder, at en af e-kursernes store fordele kan være deres *igangsættende* karakter.

Det har især betydning for mennesker, der ikke har de bedste erfaringer med uddannelse og læreprocesser.

Man kan ofte formidle store mængder viden i løbet af et traditionelt kursus. Det er derfor deltagerne som regel står af på ugekursets fjerdedag.

Den manglende tid til bearbejdning, bundfældelse og afprøvning i praksis gør imidlertid, at det kan anslås at en meget, meget stor procentdel af den nye "viden" hurtigt forsvinder og ikke bliver brugt efter kurset.

Den rigtige måling af kursusformernes effektivitet er derfor ikke mængden af papir eller opgaver under kurset, men derimod deltageres *forandrede praksis* i tiden efter kurset.

De nye e-forløb er langt bedre til at igangsætte sådanne forandringer, end de traditionelle – alene det langstrakte tidsforløb understøtter dette.

Den pædagogiske udfordring

Det har vist sig at være langt mere kompliceret at tilrettelægge e-forløbene end de traditionelle korte ugekurser.

Tilrettelæggelsen kræver nemlig at lærerne både tilrettelægger og ikke tilrettelægger.

En del af den empowermentfilosofi, der ligger bag vores e-forløb, handler jo netop om, at deltagerne selv skal skabe og konstruere deres viden.

Derfor er der store udfordringer i at kunne planlægge uden at lukke og styre og at kunne tilrettelægge, at store dele af forløbet ikke er *lagt tilrette* i ordets vanlige forstand.

Det kræver lærernes træning i at kunne holde sig tilbage og gribe ind på rette tid og sted.

Heraf kan vi konkludere to ting. Den første er, at hvis hele e-forløbet er stramt tilrettelagt, så tabes mange af fordelene ved forløbet. Den anden er, at e-forløbene kan være med til at udfordre og udvikle lærerne både på det didaktiske og pædagogiske område.

Dette er en ofte overset gevinst ved den fleksible og IT-baserede form: lærerne får mange nye opgaver og skal mere *samarbejde med* deltagerne end *undervise* dem.

De nye e-lærroller kan således virke yderst gavnlige på skolens pædagogiske miljø.

Ressourcerne

I starten vil eksperimenter altid kræve mange ressourcer. Således også med e-forløbene.

Det vil på kort sigt være billigere at gennemføre traditionelle ugekurser. På længere sigt vil vores miljøer dog lære at tilrettelægge e-forløb, der genbruger elementer – eller henter dem andetsteds fra, således at der ikke skal bringes nye store ressourcer i spil, hver gang et nyt forløb udvikles og gennemføres.

Det traditionelle kursus med læreren i centrum kan som regel kun bruges af netop denne lærer på dette sted. De fleksible e-kurser er i høj grad internet-baserede og det betyder, at de i princippet kan bruges af hvem som helst, hvornår som helst og hvor som helst: deltagere kan bruge materialerne hjemmefra, andre lærere på andre institutioner kan bruge dem til *deres* forløb, etc.etc.

Derfor er udsigten, at det på sigt ikke vil være mere bekosteligt at gennemføre e-kurser end traditionelle kurser. E-kurserne bliver dog næppe billigere, hvis kvaliteten skal fastholdes, men til gengæld opnås der langt flere resultater med dem.

Anbefalingerne

Vores fælles evalueringsarbejde er mundet ud i en række præcise anbefalinger til det næste e-forløb.

Disse anbefalinger handler om:

1. Mere præcise udmeldinger til arbejdsgivere og deltagere om rammer, vilkår og ressourcer.
2. Der skal tages skridt til en mere differentieret håndtering af de forskellige deltagergrupper og deres niveauer på kurserne.
3. Introdagene skal være mere fokuserede, enkle og overskuelige.
4. Kommunikationsrummet i *First Class* skal forenkles og kun indeholde netop det, kursisterne gerne vil bruge. Der skal være en meget synlig opdeling mellem materialerum og kommunikationsrum.
5. Lærerne og vores multimediedesignere skal arbejde sammen fra starten og være tæt på hinanden i udviklingsperioden.
6. Der skal arbejdes på at udvide en række *scener* i multimedierne til lidt længerevarende *scenarier*.

Evalueringen af forløb 2 vil i høj grad fokusere på disse anbefalinger og vurdere udbyttet af forandringerne.

Århus juni maj 04

Jan Gejel
E-learning konsulent
Projektleder Socialfondsprojektet